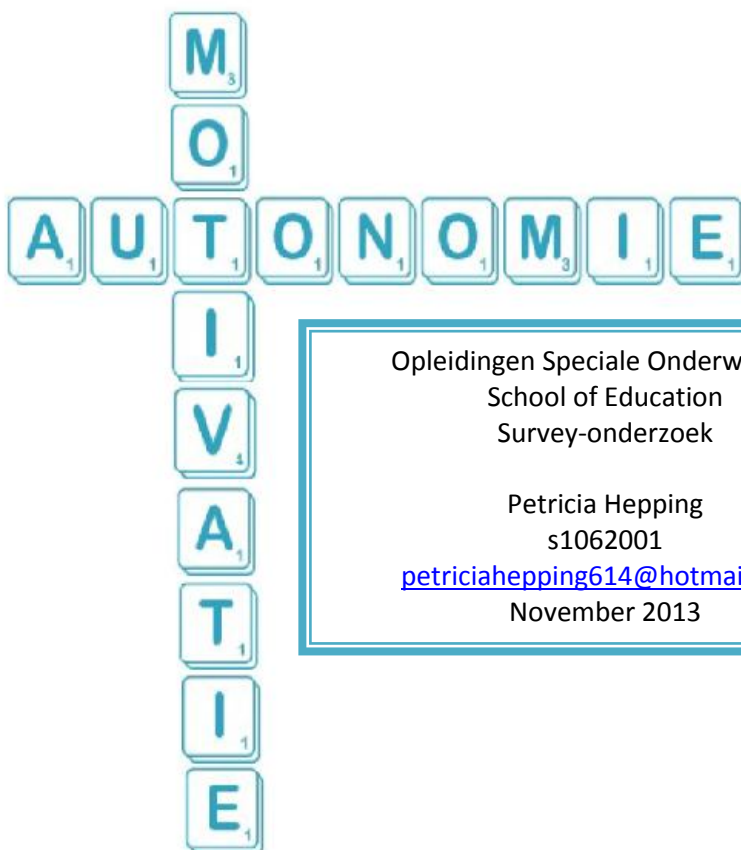

‘Autonomie van de leerling’

‘Help mij het zelf te doen’ (Montessori, 1916)

Opleidingen Speciale Onderwijszorg
School of Education
Survey-onderzoek

Petricia Hepping
s1062001

petriciahepping614@hotmail.com

November 2013

Voorwoord

Voor u ligt mijn onderzoeksverslag naar autonomie, geschreven in het kader van de studie Master Special Educational Needs (SEN). Het onderzoek heeft plaatsgevonden op de basisschool met de bijbel 'de Akker' te Pesse. De gedeelde interesse van de directie en mij naar autonomie heeft dit onderzoek tot stand gebracht. Autonomie ken ik vooral vanuit de stage ervaringen op Daltonscholen. Bij deze voorgaande ervaringen zag ik tijdens het zelfstandig werken gemotiveerde leerlingen. De motivatie kwam door het werken aan de autonomie van de leerling.

Tijdens dit onderzoek ben ik er achter gekomen dat niet het daltononderwijs mij aansprak maar de autonomie die de leerlingen in deze vorm van onderwijs ervaren.

Op het voorblad van dit onderzoeksrapport staat een citaat van Maria Montessori (1916) vermeld: 'Help mij het zelf te doen'. Montessori, ook een traditionele onderwijsvernieuwer, vindt dat een kind vanuit nature actief is en een drang heeft om zichzelf te ontwikkelen. Het citaat van Montessori ken ik al sinds het eerste jaar van de Pabo. In al die jaren was dit niet meer zo scherp, totdat het onderzoek over autonomie startte. De kracht van de rol van de leerkracht komt in het citaat van Montessori ook naar voren. Ik vind de rol van de leerkracht belangrijk in het onderwijs. Mijn onderwijsvisie wat betreft autonomie is door dit onderzoek gegroeid.

Graag wil ik een aantal personen bedanken die mij geholpen of gesteund hebben tijdens dit onderzoek:

- ❖ Collega's van de school met de bijbel 'De Akker', voor het vrijmaken van tijd, voor het beantwoorden van diepgaande vragen en de bereidheid te antwoorden voor een camera.
- ❖ Leerlingen, voor het aangeven van hun behoeften en het geven van prachtige opmerkingen die zeer bruikbaar waren voor leerkrachten en voor mijn onderzoek.
- ❖ Wia Stegeman, voor het meedenken, de kritische blik en het positieve coachen.
- ❖ Reinou Engbers en Jalien de Groote, voor het meelezen en de opbouwende feedback.
- ❖ Monique Arends, voor het meelezen, meedenken en het geven van tips.
- ❖ Medestudenten, voor het meelezen en de opbouwende feedback
- ❖ Mijn ouders en vriend, voor het meelezen en de onvoorwaardelijke steun.

Samenvatting

De leerlingen van C.B.S. de Akker laten een lage motivatie zien voor het leren. De school wil de motivatie van de leerlingen graag verbeteren. Dit is dan ook de aanleiding van dit onderzoek. In dit onderzoek wordt gezocht naar de relatie tussen motivatie en de mate van autonomie van de leerlingen op 'de Akker'. De centrale vraagstelling luidt:

'Op welke manier kunnen de leerkrachten van C.B.S. de Akker de autonomie van de leerlingen vergroten?'

Autonomie is één van drie psychologische basisbehoeften: competentie, relatie en autonomie. Wanneer de school tegemoet komt aan deze basisbehoeften, raken leerlingen gemotiveerd. Dit onderzoek heeft als doel om leerlingen te motiveren.

In dit onderzoek wordt informatie verkregen van verschillende participanten (directie, intern begeleider, leerkrachten en leerlingen van groep 5 t/m 8). Opvattingen over de huidige en de gewenste situatie worden in kaart gebracht. De onderzoeksinstrumenten zijn begeleid door een zelfontwikkeld hulpmiddel: de vier-puntschaal voor autonomie. De vier-puntschaal geeft vier concrete praktijksituaties aan waarin onvoldoende, matige, voldoende en ruimvoldoende autonomie waarneembaar zijn. In de vier-puntschaal worden elf punten uit de literatuur verwerkt tot concrete praktijksituaties. De elf punten zijn: zelfstandig werken, keuzevrijheid, verantwoordelijkheid, het werken aan eigen leervragen en leerdoelen, belevingswereld, zelfregulatie, differentiatie, opstellen van regels en routines, zone van de naaste ontwikkeling en gerichte feedback. De literatuur geeft aan dat deze punten bijdragen aan de autonomie van leerlingen.

Uit de resultaten blijkt dat de werkwijzen in de huidige situatie nog niet overeenkomen met de gewenste situatie. Alle onderzoeksgroepen geven aan dat meer autonomie van leerlingen gewenst is. Op alle elf punten die bijdragen aan autonomie zijn verbeteringen mogelijk. Hierbij dienen de instructie en het overzicht van de leerkracht over het leerproces van individuele leerlingen veilig gesteld te worden. Dit omdat de directie, intern begeleider en de leerkrachten deze aspecten aangaven als zeer belangrijk in hun schoolbeleid. De aanbevelingen die zijn opgesteld sluiten aan bij de visie van de school, de onderwijsbehoeften van de leerlingen en de randvoorwaarden van de leerkrachten.

De belangrijkste aanbevelingen om de autonomie van de leerlingen te vergroten zijn:

- Het implementeren van het bestaande protocol zelfstandig werken
- De leerkrachten dienen een methode te ontwikkelen om het overzicht te houden over de autonome leerling, door bijvoorbeeld POP gesprekken
- De leerkrachten passen, naast convergente differentiatie, ook divergente differentiatie toe.
- De leerkrachten ontwikkelen zich tot een coachende leerkracht.

Het onderzoek levert een bijdrage aan de kennis van het team over autonomie van leerlingen en hoe de autonomie van leerlingen kan bijdragen aan de motivatie voor het leren. Het onderwerp is door dit onderzoek weer actueel geworden voor het team van 'de Akker'.

Inhoud

Hoofdstuk 1: Inleiding.....	5
Hoofdstuk 2: Theoretisch kader.....	7
2.1 Inleiding.....	7
2.2 Motivatie.....	7
2.3 De drie psychologische basisbehoeften	8
2.4 Autonomie.....	9
2.5 Autonomie en visie.....	10
2.6 Autonomie in de klas.....	11
2.7 Literatuur gekoppeld aan praktijk.....	13
Hoofdstuk 3: Opzet.....	16
3.1 Onderzoeksstrategie.....	16
3.2 Participanten.....	16
3.3 Instrumenten.....	16
3.3.1. Semigestructureerd interview.....	17
3.3.1. Gestructureerde observatie.....	17
3.3.3. Gestructureerde vragenlijst.....	17
3.3.3. Gestructureerde checklist.....	17
3.4 Validiteit en betrouwbaarheid.....	18
3.5 Communicatie.....	18
Hoofdstuk 4: Resultaten van praktijk onderzoek	19
4.1 Huidige situatie autonomie van 'De Akker'.....	19
4.1.1 Huidige situatie vanuit observatie van leerkrachten.....	19
4.1.2 Huidige situatie van directie, intern begeleider en leerkrachten.....	19
4.1.3 Huidige situatie van de leerlingen.....	21
4.1.4 Overzicht huidige situatie autonomie.....	22
4.2 Gewenste situatie autonomie van 'De Akker'	23
4.2.1 Gewenste situatie vanuit documentenanalyse.....	23
4.2.2 Gewenste situatie van directie, intern begeleider en leerkrachten.....	23
4.2.3 Gewenste situatie van de leerlingen.....	27
4.2.4 Behoeften naar autonomie van de teamleden.....	28
4.2.5 In hoeverre kunnen leerlingen autonomie aan?.....	29
4.2.6 Overzicht gewenste situatie autonomie	29
4.3 Huidige en gewenste situatie.....	31
Hoofdstuk 5: Conclusie en discussie.....	32
5.1 Conclusie.....	32
5.2 Aanbevelingen.....	33
5.3 Discussie en aanbevelingen voor vervolgonderzoek.....	37
5.4 Korte reflectie	38
5.5 Kennisdeling.....	38
Literatuurlijst.....	39

Hoofdstuk 1: Inleiding

Het onderzoek vindt plaats op de basisschool met de bijbel 'De Akker'. De populatie van de school is zeer divers, want het is een echte streekschool. Op de school zitten ongeveer 180 leerlingen en de leerlingen komen uit een groot spreidingsgebied. Volgens de directeur wil de school de leerlingen interesseren en motiveren. 'De Akker' geeft les volgens de traditionele onderwijsvorm. Het grootste deel van de scholen in Nederland werken met de traditionele onderwijsvorm. Er is veel kritiek op deze onderwijsvorm, omdat de interesse en motivatie niet wordt vastgehouden (Verbeeck, 2010). De drie psychologische basisprincipes (autonomie, relatie en competentie) zijn de voorwaarde voor intrinsieke motivatie. (Deci & Ryan, 2000). Als aan één van de drie basisbehoeften tekort wordt gedaan heeft dat consequenties voor de motivatie van leerlingen. Stevens (1997) vindt onderwijs goed, een school goed als het een hoog motivationeel gehalte heeft.

De Akker wil ook een hoog motivationeel gehalte bewerkstelligen, zodat leerlingen gemotiveerd worden voor het werken. Dit probeert de school op verschillende manieren te realiseren. Ten eerste heeft de school begin dit jaar de methode 'Kanjertaining' aangeschaft, om planmatig te werken aan de basisbehoefte 'relatie' volgens Stevens (1997). Kanjertaining is een training met een aanpak die aansluit bij de doelen van het onderwijs en de beleavingswereld van het kind. Hierbij komen thema's aan bod als: complimenten geven en ontvangen, met gevoelens van jezelf en de ander omgaan, een ander durven vertrouwen en te vertrouwen zijn, samenwerken en vriendschappen. Met behulp van deze training worden sociale competenties ontwikkeld (Instituut kanjertaining b.v., 1996). Ten tweede probeert de school de leerlingen op cognitief gebied uit te dagen. 'De Akker' werkt hier aan de basisbehoefte 'competentie' volgens Stevens (1997). De school is daarbij ook gericht op de (hoog)begaafde leerlingen van de school. Vorig jaar is de methode 'Levelwerk' aangeschaft. Levelwerk is een leerlijn voor intelligente en (hoog)begaafde leerlingen in het basisonderwijs (Kuipers, 2012). De onderzoeker begeleidt de (hoog)begaafde leerlingen één ochtend in de week aan de hand van de aparte leerlijn.

In de praktijk blijkt de motivatie van de leerlingen nog niet zo hoog te zijn op de Akker. Dat blijkt uit informele gesprekken tussen de leerkrachten in de koffiepauze. Daar worden veel ervaringen uitgewisseld. Leerkrachten merken op dat sommige leerlingen niet luisteren en sommige leerlingen hebben het huiswerk niet af. De leerkrachten geven aan zich handelingsverlegen te voelen, waarbij ze niet weten hoe ze de leerlingen kunnen motiveren. Vanuit de directie is de vraag gekomen: 'Hoe kan het team van de Akker de leerlingen motiveren om te leren, zodat de leerling zichzelf verantwoordelijk gaat voelen voor zijn/haar eigen leerproces?'

Dit onderzoek richt zich op de autonomie van leerlingen. Bij autonomie staat de zelfsturing bovenaan en de verantwoordelijkheid voor het eigen leerproces. Dit is tevens de vraag die vanuit de directie naar voren komt.

Zowel de school (macroniveau), de leerkrachten (mesoniveau) en de leerlingen (microniveau) zullen profijt hebben van dit onderzoek. Dit onderzoek wil een bijdrage leveren aan het verhogen van de motivatie op 'De Akker'. Het doel van het onderzoek is om aanbevelingen te geven voor de school met de bijbel 'de Akker', om de autonomie van kinderen te vergroten en uiteindelijk leerlingen optimaal te motiveren om te leren. Door zes onderzoeksvragen wordt er antwoord gegeven op de centrale vraagstelling:

'Op welke manier kunnen de leerkrachten van C.B.S. de Akker de autonomie van de leerlingen vergroten?'

Vanuit de centrale vraagstelling vloeien onderzoeksvragen. De onderzoeksvragen zijn onderverdeeld in deelvragen waarbinnen getrianguleerd wordt tussen verschillende onderzoeksgroepen, waaronder de literatuur, de directeur, intern begeleider, leerkrachten en leerlingen van 'De Akker'

Onderzoeks- en deelvragen:

1. Op welke manier kan volgens de literatuur de autonomie van leerlingen worden vormgegeven, zodat leerlingen optimaal worden gemotiveerd?

- Wat houdt autonomie in?
- Wat is het belang van autonomie op de basisschool?
- Welke rol speelt autonomie in motiveren van kinderen?
- Wat is het belang van de visie van een school op autonomie van de leerlingen?
- Welk pedagogisch en didactisch handelen van de leerkracht zorgt voor autonomie bij leerlingen?

2. Wat is de huidige situatie wat betreft autonomie op 'de Akker'?

- Op welke manier wordt de autonomie nu vorm gegeven door de leerkrachten van 'De Akker' in de klas?
- Op welke manier is autonomie nu aanwezig bij de leerlingen van 'De Akker'?
- In hoeverre ervaren de leerlingen eigen autonomie

3. Wat is de gewenste situatie wat betreft autonomie op 'de Akker'?

- Wat is de visie van 'De Akker' wat betreft autonomie?
- Wat zijn de behoeften van de directeur, de intern begeleider, de leerkrachten en de leerlingen, van 'De Akker' op het gebied van autonomie bij leerlingen?
- In hoeverre kunnen leerlingen de autonomie aan?

In hoofdstuk 2, het theoretisch kader, wordt antwoord gegeven op de literaire onderzoeksvraag met de bijbehorende deelvragen gericht op het belang en de vormgeving van autonomie. De verantwoording van de instrumenten en de gekozen methodiek worden verwoord in de opzet van het onderzoek in hoofdstuk 3. Uit de instrumenten komen resultaten en deze resultaten worden in hoofdstuk 4 geanalyseerd. In de resultaten wordt antwoord gegeven op de onderzoeksvragen over het praktijkgedeelte van het onderzoek. De conclusie en de discussie staan in hoofdstuk 5. In hoofdstuk 5 staan ook de aanbevelingen en eventuele aanbevelingen voor vervolgonderzoeken. Als laatste is er een korte reflectie. De reflectie geeft de betekenis voor de praktijk.

Hoofdstuk 2: Theoretisch kader

2.1 Inleiding

In dit theoretisch kader wordt de psychologische basisbehoefte ‘autonomie’ uitgediept. Autonomie is één van de drie psychologische basisbehoeften. Alle drie de basisbehoeften komen in paragraaf 2.2 aan bod. Er wordt in paragraaf 2.3 nader ingegaan op de autonomie van leerlingen. Het belang van autonomie komt hierin naar voren. In paragraaf 2.4 wordt in gegaan op de motivatie van leerlingen en welke rol autonomie daarin speelt. Het is belangrijk dat er op verschillende niveaus gewerkt wordt aan autonomie, zoals schoolniveau en klassenniveau. Het belang van een visie op autonomie wordt in paragraaf 2.5 beschreven. Er wordt in deze paragraaf op schoolniveau gekeken naar autonomie. In paragraaf 2.6 wordt beschreven op welke manier er aan autonomie gewerkt kan worden op klassenniveau.

2.2 Motivatie

De motivatie in het onderwijs is een breed begrip. Er zijn drie soorten motivatie: *a- motivatie*, *intrinsieke motivatie* en *extrinsieke motivatie* (Verbeeck, 2010).

A- motivatie betekent dat de leerling niet gemotiveerd is. De leerling heeft dan geen zin in zijn taken en zal negatief gedrag vertonen.

Intrinsieke motivatie komt van binnenuit. De leerling is dan bijvoorbeeld geïnteresseerd in de inhoud van de opdracht (Pintrich & Schunk, 2002; zie paragraaf 2.2). De leerling kan niet wachten om aan zijn taak te beginnen.

Extrinsieke motivatie komt van buitenaf. Dit wordt aangebracht door derden (Oorschot, 2012). Bij extrinsieke motivatie krijgt de leerling bijvoorbeeld een beloning, cijfer of compliment bij het uitvoeren van een taak (Pintrich & Schunk, 2002). De motivatie als geheel verklaart welk gedrag de leerling vertoont en ook hoe goed de leerling presteert (Groeneveld, 2005).

Motivatie verwijst naar de inzet van leerlingen en hoe graag leerlingen iets willen bereiken. Uit meerdere onderzoeken is gebleken dat motivatie een grote invloed heeft op prestaties en kwaliteiten van leerlingen (Deci & Ryan, 2000).

Er bestaat bij veel leerkrachten handelingsverlegenheid om het leerproces dusdanig te sturen dat de motivatie van de leerlingen positief beïnvloed wordt (Bors & Stevens, 2010; Verbeeck, 2010). De leerkracht kan invloed uitoefenen op de intrinsieke en extrinsieke motivatie van leerlingen.

Hieronder worden twee theorieën die het belang van intrinsieke en extrinsieke motivatie aangeven.

Extrinsieke motivatie

Het behaviorisme is een psychologische leertheorie (Burrhur, Pavlov & Skinner, 1938; uit Feldman, 2012). Deze leertheorie gaat er juist vanuit dat extrinsieke motivatie de beste manier is om het gedrag van een leerling te veranderen. Deze leertheorie gaat ervan uit dat positief en negatief gedrag is aangeleerd (van der Ploeg, 2007). Wanneer gedrag is aangeleerd is het ook af te leren. Positief gedrag wordt door complimenteren herhaald en straffen is een manier om ongewenst gedrag te stoppen (Feldman, 2012). Het belonen van gewenst gedrag werkt motiverend om het gedrag vaker te vertonen (Van der Ploeg, 2007)

Intrinsieke motivatie

Intrinsieke motivatie kan gezien worden als een vorm van zelfsturing, omdat de leerling van binnenuit gemotiveerd is om aan een taak te werken (Deci & Ryan, 2000). De leerling werkt aan de taak omdat hij tegemoet wil komen aan zijn behoefte (Verbeeck, 2010). De zelfbepalingstheorie raadt aan om vanuit de intrinsieke motivatie te werken (Deci & Ryan, 2000).

De zelfbepalingstheorie is een motivatietheorie die uitgaat van de natuurlijke, aangeboren neiging om te leren (Deci & Ryan, 2000). Over het algemeen zijn mensen van nature nieuwsgierig om nieuwe dingen te leren en te ontdekken. Mensen zijn van nature intrinsiek gemotiveerd (van der Loo, 2010). De evolutionaire psychologie (Bolhuis, Brown, Richardson & Laland, 2011), de ontwikkelingspsychologie (Beemen van, 2001) en humanistische psychologie (Wild, 1994) geven ook aan dat mensen van nature een drang hebben om zich te ontwikkelen. De zelfbepalingstheorie werkt

vanuit de drie motivaties: *A- motivatie, extrinsieke motivatie en intrinsieke motivatie*. De drie verschillende motivaties zullen ook verschillende reacties uitlokken. Een leerling kan bijvoorbeeld heel onverschillig zijn wanneer het niet gemotiveerd is. De zelfbepalingstheorie geeft aan dat dit komt omdat er geen autonomie aanwezig is. De leerling mag geen eigen keuzes maken. Bij een hoge extrinsieke motivatie zal de leerling stress en druk ervaren, omdat de leerling niet zijn eigen gedrag mag reguleren (Deci & Ryan, 2000). Bij een hoge extrinsieke motivatie zal de autonomie meestal laag zijn (Verbeeck, 2010). De intrinsiek gemotiveerde leerling zal welwillend zijn, omdat de leerling zijn eigen gedrag mag reguleren (figuur 2, Deci & Ryan, 2000). Zelfregulatie is de keuzevrijheid vanuit de autonomie. De zelfbepalingstheorie heeft invloed op de ontwikkeling van leerlingen (Deci & Ryan, 2000).

Vanuit het behaviorisme worden positieve geluiden genoemd ten aanzien van extrinsieke motivatie, zoals hierboven al is genoemd. Vanuit de zelfbepalingstheorie komen positieve geluiden juist ten aanzien van intrinsieke motivatie. Uit onderzoek van Kohnstamm (2002) is gebleken dat de motivatie van leerlingen tussen de acht en veertien jaar naar beneden gaat als er teveel wordt gewerkt aan de extrinsieke motivatie. De leerling wil minder afhankelijk zijn van de leerkracht, omdat de leerling zelfstandig wil zijn. De leerlingen uit de bovenbouw willen intrinsiek gemotiveerd worden (Kohnstamm, 2002). Dit is belangrijk voor de leerkracht om te weten. Voor leerkrachten is het aanbieden van keuzes van belang in de ondersteuning van de intrinsieke motivatie van een leerling (Deci, 1995 uit Harper, 2007). Wanneer keuzes zinvol zijn voor leerlingen ontstaat er bereidheid en zal de leerling zich inzetten voor de taak. Bereidheid is de deur tot een verhoogde motivatie (Harper, 2007).

Uit bovenstaande komt naar voren dat de autonomie van de leerling bij de intrinsieke motivatie beter tot zijn recht komt dan bij de extrinsieke motivatie (van der Ploeg, 2010; Deci & Ryan, 2000). Oorschot (2012) raadt een combinatie van intrinsieke en extrinsieke motivatie aan, waarbij de intrinsieke motivatie hoog is en de extrinsieke motivatie laag.

2.3 De drie psychologische basisbehoeften

Leerlingen kunnen soms verschillen in allerlei opzichten. Toch hebben leerlingen, ondanks de soms grote onderlinge verschillen, ook gemeenschappelijke overeenkomsten. Zo heeft elke leerling drie psychologische basisbehoeften (Stevens, 1997). Deze drie basisbehoeften te weten autonomie, competentie en relatie vormen de voorwaarden voor intrinsieke motivatie (Deci & Ryan, 2000; Stevens, 1997). Bij intrinsieke motivatie komt motivatie van binnenuit (Oorschot, 2012). De leerling kan intrinsiek gemotiveerd zijn door de inhoud van een opdracht (Pintrich & Schunk, 2002). De leerling is geboeid door zijn taak en heeft zin om te beginnen.

Het gedrag van een leerling wordt door de psychologische basisbehoeften bepaald (Stevens, 1997). Bors en Stevens (2010) zeggen dat motivatie tot stand komt als de school tegemoet komt aan bovengenoemde psychologische basisbehoeften. Leerkrachten zouden graag intrinsieke motivatie zien bij leerlingen, omdat leerlingen dan vol voor een opdracht gaan. De intrinsiek gemotiveerde leerling vindt de informatie interessant en wil graag werken aan zijn of haar taak. Veel scholen werken met de traditionele onderwijsvorm. De leerkracht werkt dan volgens de methode. De leerkracht leidt en de leerling volgt. De leerkrachten merken hier handelingsverlegenheid wat betreft motivatie en interesse. De leerlingen willen niet graag aan het werk en gaan dus ook niet voor de volle 100% werken aan de opdracht. Bij de traditionele onderwijsvorm wordt niet voldaan aan de basisbehoefte autonomie. De leerling heeft hierbij weinig keuzevrijheid, mag nauwelijks zelfstandig werken en is niet verantwoordelijk voor zijn of haar eigen leerproces. Er is kritiek op deze onderwijsvorm, omdat de interesse en de motivatie door een groot aantal leerlingen niet wordt vastgehouden (Verbeeck, 2010). Volgens Bors en Stevens (2010) ligt de sleutel voor veel motivatieproblemen bij de psychologische basisbehoeften.

Bij de psychologische basisbehoefte 'autonomie' heeft de leerling behoefte aan keuzevrijheid vanuit zijn eigen waarden. De leerling wil graag zelf verantwoordelijkheid nemen voor zijn eigen keuzes.

Hoe groter iemands autonomie, des te meer de leerling naar zichzelf luistert in overeenstemming met zijn behoeften, waarden en intenties (Evelein, 2005).

Bij de psychologische basisbehoefte 'competentie' zal de leerling zoeken naar uitdagingen om zichzelf optimaal te ontwikkelen. Een leerling kan zich terugtrekken of onzeker worden als hij terecht komt in een chaotische omgeving, waarbij negatieve feedback gegeven wordt op zijn functioneren (Evelein, 2005).

Bij de psychologische basisbehoefte 'relatie' heeft de leerling behoefte aan verbondenheid met klasgenoten en met de leerkracht. De leerling heeft behoefte aan het gevoel dat iemand om hem geeft (Evelein, 2005). Als de leerling de leerkracht vertrouwt, zal dit een positieve invloed hebben op zijn functioneren (Deci & Ryan, 2000). Leerlingen willen geaccepteerd worden en een plezierige relatie hebben met de leerkracht en met medestudenten (Evelein, 2005).

Als er aan de drie psychologische basisbehoeften wordt voldaan ontstaat er welbevinden, motivatie, inzet en zin in leren (Bors & Stevens, 2010).

De psychologische basisbehoeften stimuleren de motivatie ook op andere gebieden, zoals sport, werk, religie en algehele gezondheid (Deci & Ryan, 2000). Als aan één van deze drie psychologische behoeften niet wordt voldaan, zal dit consequenties hebben voor de motivatie van een leerling (Deci & Ryan, 2000).

Het is belangrijk dat leerkrachten weten dat het goed is om aan alle drie de psychologische basisbehoeften te werken om de leerlingen intrinsiek te motiveren. Als aan autonomie (net als de andere twee psychologische basisbehoeften) invulling wordt gegeven zal dit positieve gevolgen hebben voor de motivatie. De driepoot in de samenvatting zal in elkaar vallen, als er niet aan al deze drie basisbehoeften wordt gewerkt. In paragraaf 2.6 wordt nader ingegaan op het handelen naar autonomie door de leerkrachten.

2.4 Autonomie

'Autonomy is a basic human need having influence on motivation. Facilitating student autonomy is an essential ingredient of effective programs for maximizing internalized change and increasing motivation in troubled and troubling youth'. (Harper, 2007 p.23).

Harper (2007) geeft in zijn artikel aan dat autonomie invloed heeft op de motivatie. Leerlingen met gedragsproblemen lijken niet altijd de goede keuzes te maken. Ze laten veel uitdagend gedrag zien, zoals agressief gedrag naar de leerkracht toe, of naar klasgenoten toe of bijvoorbeeld verscheuren van toetsen. Deze leerlingen lijken ongeïnteresseerd, ongemotiveerd en ongecontroleerd. Harper (2007) vindt dat een school structuur moet bieden om leerlingen de juiste keuzes te laten maken, maar de school moet wel autonomie bieden, want daardoor raken leerlingen gemotiveerd.

Autonomie is oorspronkelijk afgeleid van de Griekse woorden 'Autos' (zelf) en 'nomos' (wet) (Bosselaar, 2011). Letterlijk betekent autonomie zelf de wet bepalen.

In het onderwijs betekent autonomie dat de leerling keuzevrijheid, zelfregulatie en zelfverantwoordelijkheid heeft in zijn handelen. De keuzes worden uitgevoerd, wanneer de leerling flexibiliteit en weinig druk van externe factoren ervaart (Verbeeck, 2010). Autonomie kan niet gezien worden als individualisme of vrijheid zonder grenzen. Het is belangrijk dat de leerkracht rond vrijheden duidelijke kaders aangeeft. Autonome leerlingen zullen zichzelf ontplooien, omdat de kaders duidelijk zijn aangegeven (Verbeeck, 2010). Oostdam, Peetsma en Blok (2007) wijzen erop dat zelfbepaling bij leerlingen begeleiding vergt om optimale resultaten ten aanzien van de schoolresultaten te boeken. De leerkracht zal instructie en ondersteuning aan de leerlingen moeten bieden met keuzevrijheid, zelfregulatie en zelfverantwoordelijkheid om de intrinsieke motivatie positief te beïnvloeden. Als de leerkracht op deze manier werkt, zal de leerkracht ervaren dat de leerling meer gemotiveerd is voor zijn of haar taken. Autonomie ontstaat wanneer de leerkracht minder druk uitoefent op de leerling en de leerling zelfverantwoordelijkheid laat zien voor zijn of haar leerproces.

Gedrag	Niet zelfbepaald					Zelf-bepaald
Motivatie	amotivatie	extrinsieke motivatie				intrinsieke motivatie
Type regulatie	geen regulatie	externe regulatie	geïntrojecteerde regulatie	geïdentificeerde regulatie	geïntegreerde regulatie	intrinsieke regulatie
Motivat-ionele drijfveer	geen persoonlijke zinvolheid, incompetentie	externe beloning en straf, aanpassing	interne beloning en straf, schuld, schaamte, angst, interne druk, ego-betrokkenheid	persoonlijke waarde, persoonlijk zinvol	overeenstemming met eigen waarden	plezier, interesse, inherente voldoening
Onder-liggende emoties	onverschilligheid	stress, druk	stress, druk	welwillendheid, vrijheid	welwillendheid, vrijheid	welwillendheid, vrijheid
Herkomst	onpersoonlijk	extern, in hoge mate gecontroleerd	extern, matig gecontroleerd	intern, matig autonoom	intern, in hoge mate autonoom	intern, in hoge mate autonoom

Figuur 1: Continuüm van de verschillende types motivatie volgens de zelfbepalingstheorie (Deci & Ryan, 2000; Vansteenkiste, Sierens, Soenens & Lens, 2007 uit Verbeeck, 2010)

Autonomie zorgt voor zelfbepaald gedrag. Figuur 1 geeft aan dat zelfbepaling positieve effecten heeft op de motivatie van leerlingen (Oostdam, et al., 2007; uit Schuit, Sleeger & Vrieze de, 2011). Uit ander onderzoek blijkt dat autonomie tegengesproken wordt. Crone (2008) beweert dat het puberende brein nog niet klaar is voor zelfbepaling. Het brein beschikt nog niet over de vaardigheden die tot autonomie leiden (Crone, 2008). Dunkley en collega's (1997; uit Evelein, 2005) zien autonomie niet als verrijking, maar volgens hen zijn autonome mensen onverschillig, minachtend naar anderen. Autonome mensen maken misbruik van de vrijheid, door bijvoorbeeld activiteiten te beïnvloeden, te verhinderen of te stoppen (Dunkley et al., 1997; uit Evelein, 2005).

Uit verschillende onderzoeken is naar voren gekomen dat autonomie werkt voor een leerling. Uit andere onderzoeken blijkt dat autonomie helemaal niet geschikt is, omdat ze zoveel vrijheid krijgen. Sommige leerlingen zijn nog niet klaar voor deze autonomie en andere leerlingen maken misbruik van de vrijheden die ze krijgen.

Het is daarom belangrijk hoe de leerkracht de autonomie structureert. Als dit niet goed gebeurt kunnen leerlingen het zelf niet meer overzien of er misbruik van gaan maken. De leerkracht is de bepalende factor in het wel of niet slagen van autonomie.

Oostdam en collega's (2007) zijn ervan overtuigd dat deze zelfbepaling begeleiding vergt. De leerkracht zal instructie en ondersteuning moeten bieden in deze vrijheid om intrinsieke motivatie te krijgen. Intrinsieke motivatie heeft een positief effect op het gedrag. Ware autonomie ontstaat wanneer er een rode draad loopt tussen het handelen van de leerling en zijn persoonlijke doelen en waarden (Verbeeck, 2010).

Het is belangrijk dat de leerkracht bewust wordt van zijn taak als begeleider in het proces van autonomie. De zelfbepaling zal groeien bij de leerling door een begeleider in dit proces.

2.5 Autonomie en visie

In paragraaf 2.2 komt naar voren dat de school een belangrijke opdracht heeft in het motiveren van leerlingen. Motivatie is van groot belang voor leerlingen, omdat ze hier in hun verdere schoolloopbaan en werk profijt van kunnen hebben. Een school weet wat autonomie inhoudt, omdat de school zelf ook autonomie krijgt vanuit de overheid. De school kan keuzes maken voor het eigen onderwijs. Deze keuzes kunnen gemaakt worden binnen wettelijke kaders

Visie is:	Een visie levert op:
Realiseerbaar	Focus
Authentiek	Enthousiasme
Verrijkend	Zingeving
Inspirerend	Commitment
toekomstgericht	Creatieve spanning

Figuur 2 : Belang van visie (Peeters, 2007)

op basis van de populatie en eigen ideeën. De grenzen worden bewaakt door de inspectie (Sagasser & Wolters, 2010). De gemaakte keuzes van een school komen in de visie van de school naar voren. Een visie is een beleidstuk dat kijkt naar de toekomst, een beeld waar de school naar streeft (Peeters, 2007). De visie bepaalt de richting waar het team naar toe wil. Zonder visie kan de school zijn krachten en sterkten niet bundelen, elkaar niet aanvullen en krijgt het de neiging om uit elkaar te vallen (Peeters, 2007). Wanneer het team gelooft in het belang van bijvoorbeeld autonomie, kan het een dynamiek creëren wat op verschillende gebieden positief kan inwerken. De autonome leerlingen kunnen andere klasgenoten enthousiast maken voor deze manier van werken (Deci & Ryan, 2000). Er zijn verschillende onderwijsvormen die een andere visie hebben dan de traditionele onderwijsvorm eerder besproken in het theoretisch kader. Onderwijsvernieuwers, zoals Maria Montessori (1870-1952), Helen Parkhurst (1887-1973), Peter Petersen (1884-1952) en Celestin Freinet (1896-1966) en Luc Stevens werken aan autonomie. Bij alle vier genoemde onderwijsvernieuwers staat autonomie, verantwoordelijkheid voor eigen leerproces, inbreng van de leerling en keuzevrijheid centraal.

2.6 Autonomie in de klas

Het is gebleken uit de voorgaande paragraaf dat de visie binnen een school een rol speelt bij de autonomie van de leerlingen. Verbeeck (2010) is van mening dat de leerkracht een belangrijke rol speelt in het begeleiden van de autonomie in de klas. Marzano (2003) geeft aan dat de leerkracht de belangrijkste factor is in de klas en het meeste invloed heeft op de prestaties en ontwikkeling van de leerling. Toch geven leerkrachten vaak handelingsverlegenheid aan wat betreft motivatieproblemen in de klas (Bors & Stevens, 2010). Marzano (2003) laat een elftal factoren naar voren komen voor een verbetering van de prestaties en ontwikkeling van leerlingen. De elf factoren zijn verdeeld in 3 niveaus: leerling-niveau, schoolniveau en leerkrachtniveau. De helft van de factoren heeft betrekking op het leerkrachtniveau. Dit maakt duidelijk dat de leerkracht het grootste effect heeft op het verbeteren van de prestaties en ontwikkeling van de leerling. In deze paragraaf wordt daarom ingegaan op de rol van de leerkracht in het aansturen van de autonomie.

Pedagogisch handelen

Onder pedagogische handelen wordt verstaan dat de leerkracht een veilige en stimulerende leeromgeving creëert (Bors & Stevens, 2010). In onderstaande vier punten staan voorbeelden van het pedagogische handelen van de leerkracht met betrekking tot autonomie.

- Regels en routines: Vanuit de meta-analyse van Marzano (2003) komt naar voren dat bij het pedagogisch handelen en in het klassenmanagement het goed is om leerlingen te betrekken bij het opstellen van regels en routines. Dit levert een verantwoordelijkheidsgevoel op bij leerlingen, wat goed aansluit bij de autonomie van leerlingen.
- Managende rol: De leerkracht moet een managende rol uitdragen en medewerking verwachten van de leerlingen (Marzano, 2003). De koppeling naar autonomie is hier gemaakt. De leerkracht biedt de structuur door de managende rol (Verbeeck, 2010). De leerling kan hierin zijn eigen keuzes maken, verantwoordelijk zijn voor het eigen leerproces en zelfstandig zijn.
- Feedback: De manier van feedback geven is belangrijk voor het presteren van de leerling (van der Maas, 2010). Het is gebleken dat leerkrachten het lastig vinden om goede feedback te geven wanneer leerlingen werken aan hun eigen leerdoelen of eigen taken (Bors & Stevens, 2010). Werken aan eigen leerdoelen is een kenmerk om invulling te geven aan autonomie (Verbeeck, 2010). Goede feedback gaat over de inhoud van de taak, taakpak en de manier waarop de leerling deze inhoud en taakpak reguleert (van der Maas, 2010). Tips geven aan leerlingen is ook een manier om de leerling verder te helpen.
- Leeromgeving: Een krachtige leeromgeving is belangrijk voor de autonomie van leerlingen, omdat een krachtige leeromgeving de zelfregulatie vaardigheden stimuleert (Boekaerts, 1996). Een ruime keuzevrijheid van materialen is goed voor het stimuleren van de basisbehoefte autonomie. Invulling geven aan de basisbehoefte autonomie kan door leerlingen te stimuleren in hun eigen inbreng, leerlingen keuzevrijheid te geven, leerlingen laten werken aan eigen

leervragen. Hier is wel een stimulerende leeromgeving voor nodig, waarin leerlingen aan hun gestelde doelen kunnen werken.

Vanuit het pedagogisch handelen kan de leerkracht werken aan de autonomie van de leerling (Verbeeck, 2010). In de klas kan de leerkracht door een managende rol de autonomie een plaats geven, door leerlingen keuzevrijheden te geven in bijvoorbeeld de leeromgeving en de regels en routines (Marzano, 2003). Het pedagogisch handelen van de leerkracht is bepalend voor het wel of niet slagen van hoe autonoom leerlingen worden (Verbeeck, 2010).

Didactisch handelen

Het didactische handelen betekent dat de leerkracht een betekenisvol en passend onderwijsklimaat creëert (Bors & Stevens, 2010). In onderstaande vier punten worden voorbeelden genoemd van het didactisch handelen van de leerkracht met betrekking tot autonomie (Schuit, Slegers & de Vrieze, 2011).

- Keuzevrijheid sluit goed aan bij de autonomie van de leerling. Het leerproces verschuift naar de leerling toe en gaat rusten op de zelfbepaling van de leerling (Schuit et al., 2011). Leerkrachten kunnen het gevoel van autonomie stimuleren door leerlingen eigen keuzes te laten maken. Onderzoek heeft aangetoond dat leerlingen taken kiezen die hen op cognitief gebied uitdagen (Verbeeck, 2010). Keuzes maken zorgt voor meer interesse in het onderwerp, het bevordert een diepere cognitieve verwerking, beter conceptueel leren en beter onthouden van informatie op langere termijn (Verbeeck, 2010). Het toestaan van keuzes in de klas die betrekking hebben op interesse van de leerling heeft een positieve invloed op motivatie. De leerkracht moet rekening houden met de leeftijd van leerlingen. Leerlingen op jonge leeftijd kunnen zelfbepaling nog niet optimaal uitvoeren. Leerlingen van een oudere leeftijd hebben dit beter ontwikkeld in het brein (Crone, 2008). Het zou goed zijn als de leerkracht aansluit bij de ontwikkeling van de leerling.
- Differentiatie is van belang bij het werken aan de autonomie van leerlingen. Differentiatie is het omgaan met verschillen tussen leerlingen in de klas. Leerlingen zijn verschillend van elkaar op sociaal, cultureel en cognitief gebied. De twee manieren waarop gedifferentieerd kan worden zijn convergente en divergente differentiatie. Bij *convergente differentiatie* wordt er een minimum doel gesteld voor de hele groep. Hierbij hoort een gezamenlijke instructie, leerlingen profiteren van de uitleg van de leerkracht en elkaar. De leerlingen verwerken de instructie zelfstandig en de leerkracht heeft dan tijd voor de risicoleerlingen. Bij *divergente differentiatie* sluit de leerkracht zo goed mogelijk aan bij de individuele onderwijsbehoeften van de leerling in de klas. De leerkracht zal als coachende leerkracht optreden in het leerproces van de leerling (Kappen & Förner, 2010). Divergente differentiatie sluit aan op de autonomie van de leerling, omdat de leerling aan eigen doelen werkt. De leerkracht probeert de leerlingen uit te dagen, door te werken aan de zone van de naaste ontwikkeling van Vygotski (Schuit, et al., 2011). De zone van de naaste ontwikkeling is de zone waarin de leerkracht de leerling hulp biedt om nog verder te komen in de ontwikkeling. De differentiatie past bij alle drie de basisbehoeften en is dus ook van belang bij autonomie. Bij differentiatie, zal de leerkracht aansluiten bij de leerbehoefte en het leervermogen van de leerling.
- Zelfstandig werken: Leerlingen hebben de drang om zelfstandig te zijn, om te ervaren dat ze zelf iets kunnen zonder hulp. Het motiveert leerlingen om zelfstandig aan de slag te gaan. Zoals Montessori (1916) ook zei: 'Help mij het zelf te doen'. De leerkracht bevordert gevoelens van autonomie van leerlingen door hen zelfstandig te laten werken aan hun eigen ontwikkeling. Hier wordt de zelfstandigheid ontwikkeld (Smeets, 1999). Onder zelfstandig werken wordt verstaan dat de leerling in staat is om zijn taak goed uit te voeren zonder hulp van anderen. De leerling heeft geen begeleiding nodig en probeert problemen zelf oplossen (Carrière-tijger, 2013).
- Verbinding met de leefwereld van de leerling De leerlingen werken harder, wanneer de opdrachten passen bij de leefwereld en wanneer ze de opdracht zelf mogen kiezen (Pintrich &

Schunk, 2002). De leerkracht zou de autonomie in de klas kunnen vergroten, door aansluiting te vinden met de leefwereld van de leerlingen (Schuit, et al., 2011).

De leerkracht moet de leerling een leeromgeving aanbieden dat uitnodigt tot zelfregulatie. De leerkracht moet ervoor zorgen dat de leerling zijn eigen doelen kan halen (Boekaerts, 1996). De doelen moeten SMART geformuleerd worden. De doelen zijn specifiek, meetbaar, aanvaardbaar, realistisch en tijdgebonden (van Yperen & Alberts, 2003).

De manier van lesgeven is belangrijk voor de kwaliteit van de motivatie en het leerproces (Verbeeck, 2010). Vanuit het didactisch handelen kan de leerkracht werken aan de autonomie van de leerling. In de klas zal het beste zijn als de leerkracht differentieert in de lesstof en in de instructie, zodat leerlingen zelf keuzes kunnen maken en de verantwoordelijkheid voelen voor het eigen leerproces (Schuit, et al., 2011). Het didactisch handelen van de leerkracht is bepalend voor het wel of niet slagen van hoe autonoom leerlingen worden (Verbeeck, 2010).

2.7 Literatuur gekoppeld aan praktijk.

Het theoretisch kader is geschreven vanuit de onderzoeksvragen en de deelvragen die betrekking hebben op de literatuur. Het team van 'De Akker' zou willen dat leerlingen meer gemotiveerd worden, waarbij leerlingen verantwoordelijk zijn voor het eigen leerproces. Door invulling te geven aan de psychologische basisbehoeften, zoals beschreven door Deci en Ryan (2000), kan intrinsieke motivatie worden bereikt. De leerkrachten op 'de Akker' proberen al invulling te geven aan de twee basisbehoeften: 'relatie en competentie' (zie hiervoor de inleiding). Ze zullen echter ook invulling moeten geven aan de psychologische basisbehoefte 'autonomie' om de intrinsieke motivatie te verhogen bij leerlingen. De leerkracht is de bepalende factor in het structureren van deze basisbehoeften (Marzano, 2003).

In dit theoretisch kader komt het belang van de autonomie van de leerling naar voren. Autonomie is moeilijk te onderzoeken als algemeen begrip. Autonomie kan volgens de literatuur op meerdere manieren worden ingevuld. In de literatuur worden herhaaldelijk de volgende elf punten genoemd: zelfstandigheid, keuzevrijheid, verantwoordelijkheid voor het eigen leerproces, het werken aan eigen leervragen en leerdoelen, belevingswereld van het kind, zelfregulatie, differentiatie, het samen opstellen van regels en routines, zone van de naaste ontwikkeling en het geven van gerichte feedback. Door te handelen naar deze punten kan autonomie worden bevorderd. Deze elf punten worden in dit onderzoek gebruikt om het begrip 'autonomie' inhoud te geven. De onderzoeksgroepen worden bevraagd op deze punten en geven zo een beeld over de opvattingen over autonomie.

Om de koppeling van theorie naar praktijk te maken is voor dit onderzoek een vier-puntschaal voor autonomie ontwikkeld. De vier-puntschaal is ontwikkeld met behulp van de literatuur en geeft vier didactische onderwijssituaties die een verloop geven van veel autonomie naar geen autonomie voor de leerlingen. Deze schaal loopt van schaal 4: 'Ruimvoldoende autonomie waarneembaar' tot schaal 1: 'Onvoldoende autonomie waarneembaar'. Deze vier-puntschaal dient uiteindelijk als hulpmiddel bij het concreet maken van autonomie in de onderwijspraktijk. De vier-puntschaal wordt hier in zijn geheel beschreven. Er is voor gekozen om dit te doen van schaal 4 naar schaal 1, oftewel van het meest verregaande beeld van autonomie naar het minst verregaande beeld van autonomie.

Vier-puntschaal

Uit de literatuur komen verschillende punten naar voren die belangrijk zijn voor het bereiken van autonomie van de leerling. Deze komen in het kort neer op het volgende:

- Het belang van zelfstandig werken (Smeets, 1999)
- Bieden van keuzevrijheden (Verbeeck, 2010 ; Schuit, et al, 2011)
- Het geven van een gevoel van verantwoordelijkheid (Marzano, 2003)
- Aansluiten bij de leefwereld van het kind (Schuit, et al, 2011)
- Uitnodigen tot zelfregulatie (Boekaerts, 1996)
- Werken aan eigen doelen en leervragen (Schuit, et al, 2011)
- Het belang van differentiëren (Deci & Ryan, 2000)

- Werken binnen de mogelijkheden van het kind (Schuit, Sleeper en de Vrieze, 2011)
- Geven van gerichte feedback (van der Maas, 2010)

Met behulp van deze punten is de volgende vier-puntschaal vormgegeven:

Schaal 4 Ruimvoldoende autonomie waarneembaar

De zelfregulatie bij leerlingen wordt aangemoedigd. Tijdens de les krijgt de leerling ruime keuzevrijheid in het samenstellen van de dag, keuzevrijheid in het meedoen met de instructie en keuzevrijheid in klaaropdrachten. De leerling krijgt ruim de tijd voor zelfstandig werken. In de les wordt gedifferentieerd door de leerkracht in leerstijlen, interesses en niveaus. De leerkracht laat de leerling werken binnen de zone van de naaste ontwikkeling. Tijdens de les geeft de leerkracht gerichte feedback over de inhoud van de taak, taakaanpak en de manier waarop de leerling deze inhoud en taakaanpak reguleert. De leerlingen werken in een krachtige leeromgeving, welke uitnodigt tot zelfregulatie. De leeromgeving en de lesstof sluiten aan op de leefwereld van de leerlingen. De leerling heeft een grote keuzevrijheid, waarin gewerkt mag worden aan eigen doelen. Binnen het werken aan eigen doelen heeft de leerkracht een managende rol. De leerkracht biedt structuur in het handelen van de leerling. De structuur wordt onder andere aangegeven door regels en routines. De leerlingen zijn bij het opstellen van deze regels en routines betrokken geweest. De betrokkenheid zorgt voor verantwoordelijkheid bij de leerling. De autonomie van de leerling vindt plaats binnen bepaalde kaders van de school. Deze kaders zijn opgenomen in de visie, zodat de school zijn krachten en sterkten kan bundelen. Het team gelooft in de werking van 'autonomie'.

Schaal 3 Voldoende autonomie waarneembaar

De zelfregulatie bij leerlingen krijgt enigszins ruimte. Tijdens de les krijgt de leerling geringe keuzevrijheid in het samenstellen van de dag, keuzevrijheid in het meedoen met de instructie en keuzevrijheid in klaaropdrachten. De leerling krijgt geringe tijd voor zelfstandig werken. In de les wordt gedifferentieerd door de leerkracht in interesse en niveau. De leerling werkt op niveau. Tijdens de les geeft de leerkracht gerichte feedback over de manier van werken. De leerlingen werken in een leeromgeving, waarin voornamelijk klassikaal les wordt gegeven en gedeeltelijk ruimte is tot zelfregulatie. De leeromgeving en de lesstof sluit aan op de leefwereld van de leerlingen. De leerling krijgt keuzevrijheid waarin gewerkt mag worden aan de door leerling en leerkracht opgestelde doelen. Binnen het werken aan doelen heeft de leerkracht een leidende rol. De leerkracht biedt structuur in het handelen van de leerling. De structuur wordt aangegeven door opgestelde regels en routines van de leerkracht. De autonomie van de leerling vindt plaats binnen bepaalde kaders van de school. Deze kaders worden nagestreefd door de individuele leerkracht. De meeste leerkrachten geloven in de werking van 'autonomie'.

Schaal 2 Matig autonomie waarneembaar

De zelfregulatie bij leerlingen wordt in zekere mate ingeperkt. Tijdens de les krijgt de leerling geringe keuzevrijheid in het klaarwerk. De leerling mag zelfstandig werken na de instructie van de les. In de les wordt gedifferentieerd door de leerkracht in niveaus. De leerling werkt op niveau. Tijdens de les geeft de leerkracht feedback, complimenten en straf. De leerlingen werken in een leeromgeving, waarin klassikaal les wordt gegeven. De leeromgeving en de lesstof sluit aan op wat de methode, seizoenen en bijzondere feesten aangeeft. De leerling werkt aan door de leerkracht opgestelde doelen. Binnen het werken aan doelen heeft de leerkracht een leidende rol. De leerkracht biedt structuur in het handelen van de leerling. De structuur wordt aangegeven door opgestelde regels en routines van de leerkracht. De autonomie van de leerling vindt plaats binnen bepaalde kaders van de school. Deze kaders worden nagestreefd door de individuele leerkracht. Sommige leerkrachten geloven in de werking van 'autonomie'.

Schaal 1 Onvoldoende autonomie waarneembaar

De zelfregulatie bij leerlingen wordt in grote mate ingeperkt. Er is geen mogelijkheid voor leerlingen om te werken aan eigen leervragen. Na de les bepaalt de leerkracht wat de leerlingen mogen doen

als het gewone werk af is. Er is weinig tot geen ruimte voor zelfstandig werken en er wordt vooral klassikaal lesgegeven. De leerkracht leidt en de leerlingen volgen. In de klassikale les wordt nauwelijks gedifferentieerd. Tijdens de les geeft de leerkracht complimenten en straf. De leeromgeving en de lesstof sluit aan op wat de methode aangeeft. Daarvan wordt niet afgeweken. De leerkracht heeft een leidende rol in de klas. De leerkracht biedt structuur in het handelen van de leerling. De structuur wordt aangegeven door opgestelde regels en routines van de leerkracht. Er wordt niet afgeweken van de regels. De autonomie van de leerling staat niet in visie beschreven en wordt daarom niet nagestreefd door de leerkracht. 'Autonomie' is nauwelijks te herkennen in de school.

Hoofdstuk 3 Opzet

In dit hoofdstuk wordt de opzet van het onderzoek verantwoord. In paragraaf 3.1 wordt de onderzoeksstrategie nader toegelicht. Aan dit onderzoek hebben meerdere onderzoeksgroepen deelgenomen, deze worden beschreven in paragraaf 3.2. In paragraaf 3.3 worden de verschillende onderzoeksinstrumenten toegelicht. In paragraaf 3.4 wordt ingegaan op de validiteit van het onderzoek. De communicatie die plaats heeft gevonden tijdens het onderzoek staat beschreven in paragraaf 3.5.

3.1 Onderzoeksstrategie

Er is gekozen voor een survey-onderzoek. Het doel van een survey-onderzoek is om te weten te komen hoe mensen ergens over denken en wat ze ergens van vinden, hoe ze handelen en wanneer ze wat doen (Harinck, 2010). Dit onderzoek naar autonomie heeft als doel het in kaart brengen van meningen en opvattingen over autonomie van de directeur, de intern begeleider, leerkrachten en leerlingen (Harinck, 2010).

3.2 Participanten

Het is van groot belang om in het survey-onderzoek meerdere onderzoeksgroepen te benutten, ook wel triangulatie genoemd. Bij triangulatie wordt vanuit minimaal drie invalshoeken data verzameld. In dit onderzoek vormen leerlingen van groep 5 t/m 8, de leerkrachten, de directie en de intern begeleider de participanten uit vier verschillende invalshoeken. Er is gekozen voor de oudere leerlingen, omdat oudere leerlingen hun persoonlijke motieven kunnen afwegen tegen wat ze nodig hebben op de lange termijn. Leerlingen kunnen belangrijke informatie geven, zoals een mening of hun beleving en visie (Pameijer, 2009). Voor de participanten zijn verschillende instrumenten gemaakt. De huidige situatie en de gewenste situatie van de verschillende onderzoeksgroepen worden onderzocht, zodat deze met elkaar vergeleken kunnen worden. Hierdoor kunnen mogelijke discrepanties aan het licht komen. Figuur 3 geeft het aantal participanten uit de onderzoeksgroepen aan en bij welke onderzoeksvraag deze betrokken zijn.

	Leerlingen groep 5 t/m 8	Leerkrachten	Directie	Intern begeleider
Onderzoeksvraag 2		N=6	N=1	N=1
Onderzoeksvraag 3		N=6		
Onderzoeksvraag 4		N=6	N= 1	N=1
Onderzoeksvraag 5	N= 77			
Onderzoeksvraag 6	N= 77			

Figuur 3 : Aantal participanten (N= ..) per onderzoeksvraag en doelgroep

3.3 Instrumenten

In dit onderzoek wordt zoveel mogelijk gekeken naar autonomie vanuit verschillende perspectieven met behulp van verschillende instrumenten (Harinck, 2010). Er wordt gebruik gemaakt van een semigestructureerd interview, een gestructureerde observatie, een gestructureerde vragenlijst en een gestructureerde checklist. Er worden kwalitatieve en kwantitatieve gegevens verzameld met deze verschillende instrumenten. Kwantitatieve gegevens zijn gegevens zoals de gestructureerde observatie. Dit zijn meetbare gegevens (Harinck, 2010). Bij kwalitatieve gegevens gaat het over ongestructureerde gegevens, zoals het semigestructureerd interview (Harinck, 2010). Alle kwantitatieve en kwalitatieve gegevens worden naast de zelfontworpen vier-puntschaal gelegd. Alle gegevens kunnen op deze manier met elkaar vergeleken worden. Bij de nadere uitwerking van de instrumenten in paragraaf 3.3.1 wordt ingegaan op de vergelijking.

3.3.1 Semigestructureerd interview

Een semigestructureerd interview is een mondeling instrument om verscheidende onderwerpen uit te diepen. Een persoonlijk interview levert meestal meer respons op dan een opgestuurde vragenlijst (Harinck, 2010). Het interview leent zich ervoor om achter persoonlijke belevingen, achtergronden en motieven te komen, wat van belang is bij dit survey-onderzoek. Het semigestructureerd interview is een zelf samengestelde vragenlijst vanuit het theoretisch kader, waarbij de elf reeds genoemde punten zijn gebruikt voor het opstellen van de vragen. Voor dit onderzoek zijn drie verschillende semigestructureerde interviews ontwikkeld voor drie van de vier onderzoeksgroepen: directie, intern begeleider en leerkrachten. Hierbij is onderscheid gemaakt in de mate waarop in het interview ingegaan wordt op de visie, de praktijk en de behoeften van de participanten. Voor te stellen is bijvoorbeeld dat de directeur meer zicht heeft op de visie van de school en de leerkrachten meer zicht hebben op de praktijk. In dit interview wordt bovendien onderscheid gemaakt tussen de huidige en gewenste situatie door te vragen in hoeverre de participanten denken als school te handelen naar autonomie en in hoeverre ze wensen te handelen naar autonomie. Dit wordt onderzocht om te achterhalen of de verschillende participanten willen groeien in het handelen naar meer autonomie.

3.3.2 Gestructureerde observatie

Een gestructureerde observatie is een schriftelijk instrument. In de gestructureerde observatie komen de elf punten naar voren uit het theoretisch kader. De gestructureerde observatie is een zelf opgestelde lijst met twintig concrete gedragingen gebaseerd op de elf punten uit de theorie. Leerkrachten worden geobserveerd met behulp van dit onderzoeksinstrument. Aan de hand van de vier-puntschaal wordt gescoord in hoeverre de leerkrachten handelen naar concrete gedragingen. Een score van vier betekent dat een leerkracht op een concrete gedraging ruimvoldoende autonomie nastreeft. Een score van één betekent dat een leerkracht op een concrete gedraging onvoldoende autonomie nastreeft. De twintig concrete gedragingen worden bij elkaar opgeteld en vervolgens wordt het gemiddelde berekend. De uiteindelijke score geeft het niveau op de vier-puntschaal van het handelen van de leerkracht weer, op het gebied van autonomie.

3.3.3 Gestructureerde vragenlijst

Een gestructureerde vragenlijst is een schriftelijk instrument. Deze vragenlijst bereikt in een korte tijd veel mensen en daardoor kan het veel informatie verschaffen over het onderwerp (Harinck, 2010). De gestructureerde vragenlijst in dit onderzoek is zelf ontworpen vanuit het theoretisch kader. In de vragenlijst zijn hulp vragen van Pameijer en collega's (2009) als uitgangspunt gebruikt om de onderwijsbehoeften van de leerlingen in kaart te brengen wat betreft autonomie. De vragen zijn gebaseerd op de elf punten uit de theorie. De vragenlijst is voor leerlingen van groep 5 t/m 8. De vragenlijst start met een korte inleidende tekst en eindigt met plek voor opmerkingen. De vragenlijst gaat in op de elf punten uit de theorie. In de vragenlijst wordt onderscheid gemaakt tussen vragen die de huidige situatie weergeven en vragen die de gewenste situatie weergeven. De antwoordmogelijkheden bij de vragen voor de huidige situatie zijn waar/niet waar/soms. De antwoordmogelijkheden bij de vragen voor de gewenste situatie zijn waar/niet waar. In de vragenlijst is onderscheid gemaakt tussen de huidige situatie en de gewenste situatie.

3.3.4 Gestructureerde checklist

Een gestructureerde checklist is een gestructureerde lijst. Op de zelfontworpen checklist staan dertien aandachtspunten gebaseerd op de elf punten vanuit het theoretisch kader. De checklist meet de kwaliteit van een product of een procedure (Harinck, 2010). In dit geval meet het de kwaliteit van alle schooldocumenten (schoolplan, protocol zelfstandig werken en het protocol samenwerkend leren) op het gebied van autonomie. Aan de hand van de vier-puntschaal wordt gescoord in hoeverre in de schooldocumenten het streven naar autonomie naar voren komt.

Een score van vier betekent dat er in de schooldocumenten ruimvoldoende streven naar autonomie naar voren komt. Een score van één betekent dat er in de schooldocumenten onvoldoende streven naar autonomie naar voren komt. Vervolgens wordt per punt uit de theorie een score gegeven op basis van de vier-puntschaal.

3.4 Validiteit en betrouwbaarheid

Bij betrouwbaarheid wordt verwezen naar de herhaalbaarheid en de nauwkeurigheid van een meting (Harinck, 2010). Ten eerste zijn alle onderzoeksinstrumenten voorzien van een inleiding, zodat de participanten begrijpen wat er van ze verwacht wordt.

Ten tweede zijn stellingen geformuleerd in de vragenlijst en in de observatielijst en zouden bij herhaling van het onderzoek ongeveer dezelfde resultaten geven.

Ten derde zijn er in het interview meerdere vragen opgenomen die hetzelfde meten, maar elke keer op een andere manier gesteld worden. Bij een hoge mate van betrouwbaarheid geven de participanten hetzelfde antwoord bij de verschillende vraagstellingen.

Ten slotte is er gebruik gemaakt van een vier-puntschaal (zie paragraaf 2.7) voor de interpretatie van de onderzoeksuitkomsten. Hierdoor worden de interpretaties van de onderzoeksuitkomsten controleerbaar, wat de betrouwbaarheid vergroot.

De validiteit van een onderzoek is de mate waarin het onderzoek aan zijn doel beantwoordt. Het geeft de geldigheid van het onderzoek aan, of het instrument meet wat het wil meten (Harinck, 2010).

Ten eerste is er gebruik gemaakt van een 'critical friend'. Een 'critical friend' denkt kritisch mee over verschillende aspecten die in het onderzoek moeten zitten. In dit onderzoek zijn meerdere 'critical friends' waaronder een medestudent, de directeur, de intern begeleider en een leerkracht. De 'critical friends' hebben feedback gegeven waarin wordt aangegeven of er nog iets mist en of ze de bedoeling begrijpen.

Ten tweede zijn in dit onderzoek vier onderzoeksgroepen betrokken, namelijk directie, intern begeleider, leerkrachten en de leerlingen van groep 5 t/m 8. Voor deze verschillende onderzoeksgroepen zijn bovendien verschillende instrumenten ingezet (zie paragraaf 3.3).

3.5 Communicatie

Voor dit survey-onderzoek is draagvlak vanuit het team gecreëerd. Tijdens de tweewekelijkse teamvergaderingen wordt de vooruitgang van het onderzoek besproken. De leerkrachten, intern begeleider en directeur worden mondeling op de hoogte gehouden. Via de mail worden de leerkrachten schriftelijk op de hoogte gesteld. De leerlingen worden via de groepsleerkrachten gemotiveerd om deel te nemen aan het onderzoek. Aan het eind wordt er een presentatie gegeven over het onderzoek aan directie, intern begeleider en leerkrachten.

Hoofdstuk 4 Resultaten praktijkgericht onderzoek

In dit hoofdstuk worden de verkregen resultaten op de onderzoeksvragen over het praktijkdeel van het onderzoek beschreven.

De onderzoeksvragen zijn:

-Wat is de huidige situatie wat betreft autonomie op 'de Akker'?

-Wat is de gewenste situatie wat betreft autonomie op 'de Akker'?

De resultaten zijn verkregen door de ontwikkelde instrumenten, zoals beschreven in hoofdstuk 3.

De resultaten zijn opgesplitst in de huidige situatie en de gewenste situatie met betrekking tot autonomie. De antwoorden op de onderzoeksvragen zijn verdeeld onder de elf punten uit de theorie.

4.1 Huidige situatie autonomie van 'De Akker'

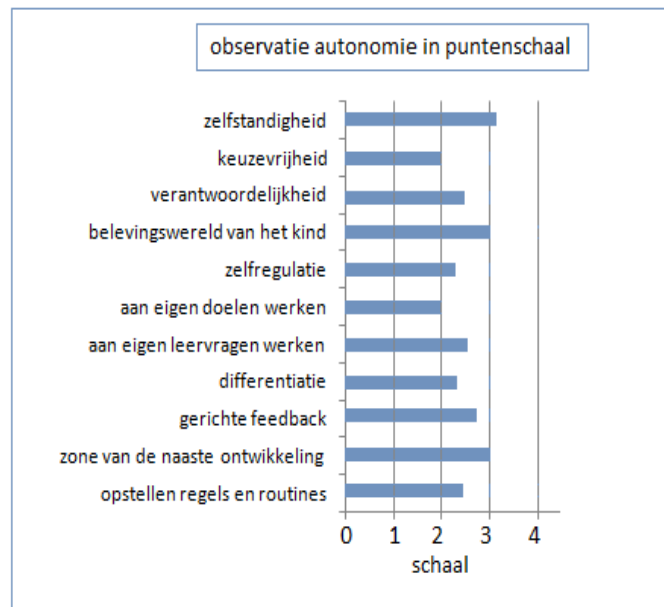
De resultaten van de huidige situatie ten aanzien van autonomie van de school zijn middels een gestructureerde observatie, een semigestructureerd interview met leerkrachten, intern begeleider en directie en een vragenlijst met leerlingen verkregen.

De onderzoeksresultaten worden per onderzoeksinstrument weergegeven.

4.1.1 Huidige situatie autonomie vanuit gestructureerde observatie van leerkracht

Om de huidige situatie van leerkrachten ten aanzien van autonomie in kaart te brengen zijn alle leerkrachten van groep 1 t/m 8 in de klas op een ochtend een half uur geobserveerd tijdens de rekenles. Tijdens de observaties is gebruik gemaakt van een gestandaardiseerde observatielijst bestaande uit twintig concrete gedragingen, gebaseerd op de elf punten uit het theoretisch kader. Elk punt uit de theorie krijgt vanuit de observatie een gemiddelde score toegewezen. De score geeft het niveau op de vier-puntschaal van het handelen van de leerkracht op het gebied van autonomie weer. Er is in acht groepen geobserveerd. In figuur 4 is een overzicht gegeven waarin per punt het gemiddelde van de scores van alle leerkrachten wordt weergegeven.

In de tabel valt op dat geen enkele keer gescoord wordt onder de 2. Zelfstandigheid scoort gemiddeld hoog in vergelijking tot de andere punten. 'werken aan eigen doelen' en 'keuzevrijheid' scoren wat lager in vergelijking tot de andere punten.

Figuur 4: Resultaten van observatie

4.1.2 Huidige situatie autonomie van directie, intern begeleider en leerkracht

Naast observatie is de huidige situatie onderzocht aan de hand van een semigestructureerd interview. In het semigestructureerd interview zijn vragen gesteld naar aanleiding van de elf punten uit het theoretisch kader aan alle leerkrachten. De leerkrachten benoemden in het interview situaties uit de praktijk in welke mate autonomie waarneembaar is in pedagogische- en didactische aanpak. In het interview is aan leerkrachten, intern begeleider en directeur gevraagd in welke schaal van de vier-puntschaal ze de huidige situatie vinden passen. Iedereen vindt dat de autonomie in de huidige situatie in schaal 2 past. Vanuit de observatie scoorden de leerkrachten tussen schaal 2 en 3. De antwoorden uit het interview vanuit de huidige situatie wat betreft autonomie worden hieronder toegelicht.

Zelfstandigheid, keuzevrijheid en verantwoordelijkheid

De leerlingen werken momenteel aan zelfstandigheid door middel van het planbord (in de onderbouw) en een weekplan (midden- en bovenbouw). De leerlingen krijgen door het planbord en het weekplan structuur in het plannen van de taken gegeven door de leerkracht. Door het planbord krijgen de leerlingen de mogelijkheid te leren omgaan met autonomie. Het weekplan is niet bedoeld voor autonomie. Het is een overzicht van de gegeven taken. De midden- en bovenbouw leerkrachten zijn bang dat een weekplan waarin autonomie wordt gestimuleerd in de vorm van zelfregulatie, te veel voorbereiding vergt. De leerkrachten denken bijvoorbeeld dat er meer moet worden nagekeken door de leerkracht, omdat de leerlingen zelfstandiger te werk gaan. Een van de leerkrachten geeft aan dat tijd een knelpunt is voor veel leerkrachten en dat daarom weinig wordt gewerkt aan autonomie. Daarnaast noemen leerkrachten dat er weinig differentiatie is tussen leerlingen wat betreft het weekplan. Volgens de leerkrachten zijn de leerlingen nog te onzelfstandig. Leerkrachten beslissen nog veel voor leerlingen. Dit zorgt voor een matige autonomie. Leerlingen krijgen in de huidige situatie enkele keuzevrijheden. Sommige leerlingen kunnen hier wel mee omgaan, maar sommige leerlingen ook niet. De ervaringen van leerkrachten zijn dat leerlingen het gewone werk afraffelen om de keuzetaken te gaan doen en dat zwakkere leerlingen niet aan de keuzetaken toekomen, waardoor hun motivatie niet wordt verhoogd.

Op 'De Akker' wordt door leerlingen zelf nagekeken. Door zelf nakijken zouden leerlingen intrinsiek gemotiveerd moeten worden, omdat leerlingen zien wat ze goed en fout hebben gedaan. Een valkuil is echter dat een leerling soms niet goed nakijkt, waardoor hij of zij de fouten niet herkent. Ten slotte heeft een van de leerkrachten de ervaring dat leerlingen worden gemotiveerd door zelf oplossingsstrategieën te bedenken, bijvoorbeeld bij een rekenopdracht of een ruzie.

Differentiatie

De leerkrachten vertellen dat er binnen de lessen gedifferentieerd wordt binnen niveaus en leerstijlen. Een leerkracht denkt dat de ene leerling beter leerstof opneemt door middel van visueel materiaal en de andere leerling door zelf ontdekkend leren. De leerkrachten proberen in te spelen op verschillende leerstijlen. Leerkrachten geven aan dat de leerkracht bij differentiëren een grote rol speelt. Volgens de intern begeleider heeft de leerkracht bij zwakkere leerlingen een lagere verwachting dan bij de sterkere leerling. Een hoge verwachting kan bijdragen aan de autonomie van de leerling, omdat leerlingen hierdoor zelfstandiger worden. De sterkere leerling op deze school krijgt op dit moment meer keuzevrijheden, verantwoordelijkheid voor het eigen leerproces en mag meer zelfstandig werken dan de zwakkere leerling. Hierdoor zou de autonomie van sterkere leerlingen op 'De Akker' mogelijk meer worden gestimuleerd dan die van zwakkere leerlingen volgens de leerkrachten. Er wordt momenteel vooral convergent gedifferentieerd volgens de intern begeleider.

Extra taken

De sterkere leerlingen kunnen meer autonomie aan is de ervaring van een aantal leerkrachten. De leerlingen werken dan ook aan een aparte leerlijn, namelijk 'Levelwerk'. Deze leerlingen krijgen één keer in de week een begeleidingsmoment van de levelwerklerkracht. De levelwerkers krijgen vanuit dit begeleidingsmoment werk mee voor in hun eigen klas. Een knelpunt hierbij is dat de leerkrachten niet weten waar deze leerlingen mee bezig zijn, omdat het werk wordt aangedragen door de leerkracht van levelwerk. De ervaring van leerkrachten is echter wel dat de levelwerkers een grotere autonomie hebben en daardoor meer gemotiveerd zijn.

Aan eigen doelen werken

In de bovenbouw worden er soms gesprekken gevoerd, waarin het werken aan eigen doelen centraal staat. Dit noemt de leerkracht motivatiegesprekken. Deze gesprekken lijken op POP- gesprekken (persoonlijk ontwikkelplan). Hierin worden de vooruitgang van de leerling en de nieuwe leerdoelen besproken. Dit draagt bij aan de autonomie van de leerlingen ervaart de leerkracht van de bovenbouw.

IGDI-model

De leerkrachten geven instructie aan de hand van het IGDI-model. Sommige leerkrachten vragen zich af of het IGDI-model in lijn is met autonomie. Het IGDI-model geeft namelijk gestructureerde stappen in een les aan en autonomie staat voor zelfregulatie. Eén van de laatste stappen in het IGDI-model is evaluatie. Leerlingen krijgen in sommige gevallen de ruimte om te kiezen of ze meedoen aan de instructie of dat ze alvast zelfstandig gaan werken aan de verwerking van de les.

Vormgeving lessen

De directeur geeft aan dat rond competentie en relatie op dezelfde manier wordt gewerkt door alle leerkrachten, maar dat er verschillend wordt gewerkt door leerkrachten rond de basisbehoefte autonomie. Volgens de directeur hebben leerkrachten verschillende meningen over autonomie en handelen ze hier ook verschillend naar.

Regels en routines

Zowel leerkrachten en de intern begeleider geven aan dat in het begin van het jaar de regels en routines worden besproken met de leerlingen en op dat moment krijgen leerlingen de gelegenheid om regels toe te voegen. Na dit moment staan de regels vast. Leerlingen zetten hun handtekening onder de regels en routines.

4.1.3 Huidige situatie autonomie van de leerlingen

De huidige situatie met betrekking tot autonomie en de mening daarover van de leerlingen is in kaart gebracht met behulp van een vragenlijst. De antwoordmogelijkheden van de leerlingen betroffen: waar, soms of niet waar. De resultaten zijn weergegeven in figuur 5. De antwoorden van de leerlingen zijn in procenten weergegeven.

Enquêtevragen naar huidige autonomie van leerlingen	
Ik vind het fijn om zelfstandig te werken	40% Waar 46% Soms 14 % Niet waar
Ik kan zelf keuzes maken	47% Waar 47% Soms 6 % Niet waar
Bij een nieuw thema mag ik zelf een werkvorm bedenken en uitvoeren	34% Waar 42% Soms 24% Niet waar
Als ik straf krijg mag ik zelf mijn straf bedenken	28% Waar 21% Soms 61% Niet waar
Ik kan serieuze straffen voor mezelf bedenken	47% Waar 30% Soms 23% Niet waar
Als ik een beloning krijg mag ik zelf mijn beloning bedenken	27% Waar 34% Soms 39% Niet waar
Ik werk aan mijn eigen bedachte taak, bijvoorbeeld aan mijn spreekbeurt	79% Waar 21% Niet waar
Ik werk aan eigen bedachte onderwerpen	72% Waar 28% Niet waar
Als ik mijn spullen vergeet, moet ik zelf een oplossing bedenken	23% Waar 52% Soms 25% Niet waar
Ik ben oud genoeg om deze keuzes te maken	72% Waar 26% Soms 2 % Niet waar
Figuur 5: Hoe autonoom zijn de leerlingen nu	

4.1.4 Overzicht huidige situatie

Om een volledig overzicht te geven van de huidige situatie staan alle resultaten van de huidige situatie in het figuur hieronder weergegeven.

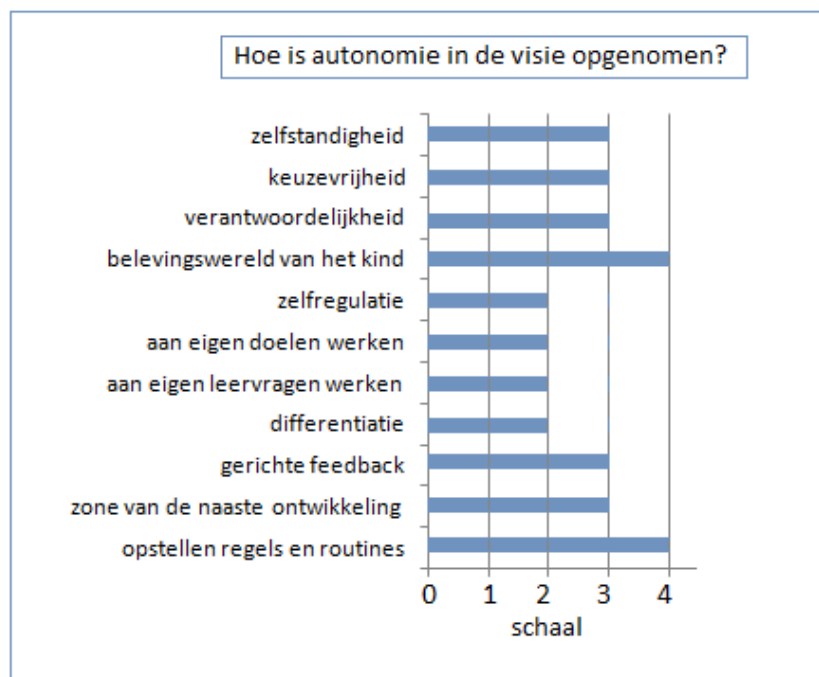
Huidige situatie 'De Akker'				
	Directie	Intern begeleider	Leerkrachten	Leerlingen
Zelfstandig- heid	Zelfstandigheid wordt op dit moment gestimuleerd door een planbord en een weekplan	Zelfstandig werken volgens protocol gebeurt niet altijd.	Gebrek aan tijd, leerlingen zijn onzelfstandig.	De meeste leerlingen vinden het fijn om zelfstandig te werken.
Keuzevrijheid	Weinig keuzes voor leerlingen	Dobbelstenen worden daadwerkelijk gebruikt.	Levelwerkers krijgen meer keuzes.	Leerlingen mogen zelf keuzes maken.
Verantwoor- delijkheid	Levelwerkers krijgen meer autonomie.	Levelwerkers krijgen meer autonomie en zijn meer gemotiveerd	Leerkrachten zijn bang bij dat er meer nakijkwerk komt bij meer autonomie	Leerkrachten bedenken vaak de straffen en de beloningen voor de leerlingen.
Belevings- wereld v/h kind	Door middel van methodes.	Door middel van methodes.	Door middel van methodes en het kringgesprek	De meerderheid van de leerlingen werkt graag aan een eigen bedachte taak.
Zelfregulatie	De ruimte die de leerkracht de leerling biedt kan worden uitgebreid.	Leerling mag zelf reguleren of hij/zij meedoet met instructie. Leerkracht werkt met IGDI-model ter bevordering van structuur	Onderbouw middels een planbord en de midden- en bovenbouw middels een weekplan. Dit weekplan is meer voor de structuur dan de zelfregulatie.	De meerderheid van de leerlingen wil graag aan een eigen bedachte taak werken.
Eigen leervragen en leerdoelen	Er wordt veel gewerkt middels methodes.	Levelwerkers werken op dit moment aan eigen leervragen en leerdoelen.	In sommige bovenbouw groepen wordt er met motivatiegesprekken gewerkt. Spreekbeurt maakt elke leerling jaarlijks.	De meerderheid van de leerlingen wil graag aan een eigen bedachte taak werken.
Differentiatie	Differentiatie wordt ingericht door leerkracht.	De leerkracht heeft bij zwakke leerlingen een lagere verwachting dan bij de sterkere leerling.	Differentiatie binnen niveaus, leerstijlen en interesses. Levelwerkers krijgen meer autonomie.	-
Gerichte feedback	Leerkracht is de motiverende factor om het optimale uit leerling te halen.	Feedback gericht op inhoud van de taak en handelen van de leerling.	Feedback gericht op inhoud van de taak en handelen van de leerling.	-
Zone van de naaste ontwikkeling	Elke leerling dient zich te ontwikkelen naar eigen mogelijkheden. Kunnen zwakke leerlingen autonomie aan?	Leerkracht en de intern begeleider grote factor in prestatie leerlingen.	Door middel van methodes kan hier aan gewerkt worden (Verrijking en herhaling). Leerkracht is de spil hierin.	-
Regels en routines	Leerlingen en leerkrachten bespreken de regels en routines in het begin van het jaar.	Leerlingen en leerkrachten bespreken de regels en routines in het begin van het jaar.	Leerlingen en leerkrachten bespreken de regels en routines in het begin van het jaar.	De leerlingen mogen soms een eigen oplossing bedenken voor probleem.

4.2 Gewenste situatie autonomie van 'De Akker'

Het antwoord op de onderzoeksvraag over de gewenste situatie wat betreft autonomie van de school is verkregen door middel van een documentenanalyse met behulp van een checklist, een semigestructureerd interview en een vragenlijst. De onderzoeksresultaten worden per onderzoeksinstrument weergegeven. De antwoorden over de visie op autonomie worden weergegeven aan de hand van de elf punten uit de theorie. Ook de betrouwbaarheid van de vragenlijst wordt gecheckt.

4.2.1 Gewenste situatie autonomie in schooldocumenten

De gewenste situatie wat betreft autonomie is onderzocht door middel van de volgende schooldocumenten van 'de Akker': het schoolplan, het protocol zelfstandig werken en het protocol samenwerkend leren. Deze documenten kunnen gezien worden als de gewenste situatie van de school. Door de onderzoeker is nagegaan op welke manier de elf punten uit de literatuur in de schooldocumenten terugkomen. Dit is gedaan aan de hand van een checklist (zie bijlage 6). In de schooldocumenten staat vermeld waar de school naar streeft, wat de gewenste situatie is van de school. Aan de hand van de vier-puntschaal is onderzocht in hoeverre het streven naar autonomie in de schooldocumenten naar voren komt. Een score van vier betekent dat er in de schooldocumenten ruimvoldoende streven naar autonomie naar voren komt. Een score van één betekent dat er in de schooldocumenten onvoldoende streven naar autonomie naar voren komt. per punt uit de theorie is een score gegeven op basis van de vier-puntschaal. De resultaten zijn weergegeven in figuur 6.

Figuur 6: Gewenste situatie vanuit schooldocumenten

Hieronder wordt toegelicht wat er per punt in de schooldocumenten staat:

Zelfstandigheid

Er is een protocol zelfstandig werken aanwezig op 'De Akker'. Dit protocol dateert uit 2009-2010. Leerling en leerkracht werken volgens het protocol 'zelfstandig werken' met de rode dobbelsteen. Leerlingen hebben een dobbelsteen in een klein formaat zodat deze in het vak past en leerkrachten hebben een groter formaat voor op het bureau. Minimaal 1 keer per week dient een klas zelfstandig te werken om de instructietijd te optimaliseren (Protocol zelfstandig werken 'de Akker', 2013). Het IGDI-model is opgenomen in het protocol zelfstandig werken. Het IGDI-model vormt de basis voor

een leerkrachtgebonden les. Door het IGDI-model wordt er na elke les geëvalueerd. In het protocol staat beschreven dat de leerkracht samen met de leerlingen afspraken maakt over het zelfstandig werken (schoolplan 'De Akker', 2013).

In de schooldocumenten staat dat er één keer in de week zelfstandig gewerkt dient te worden in een groep.

Keuzevrijheid

Keuzevrijheid wordt niet concreet genoemd in de visie van de school, maar kan wel worden geplaatst in de principes van zelfstandig werken. In het protocol zelfstandig werken staat dat de leerlingen een dagdeel zelfstandig werken in de week. Tijdens het zelfstandig werken begint iedereen met rekenen en vervolgens mogen de leerlingen de volgorde van de andere vakken zelf kiezen. In de visie wordt gesproken over een kieskast (schoolplan 'De Akker', 2013). De kieskast is een kast met verdiepingmateriaal waar leerlingen uit mogen kiezen als het gewone werk af is.

Verantwoordelijkheid

De leerlingen, oftewel materiaalbazen, zorgen dat de materialen netjes in de kast liggen en worden gepakt uit de kasten. Ook hebben de leerlingen om de beurt klassendienst. De leerlingen zorgen dat de klas na schooltijd weer netjes is (schoolplan 'De Akker', 2013). Op deze manier probeert de school de leerlingen een gevoel van verantwoordelijkheid voor de omgeving mee te geven.

Belevingswereld van het kind

In de schooldocumenten wordt de aankleding van het klaslokaal besproken. Het klaslokaal dient zo aangekleed te zijn dat het een uitdagende leeromgeving is en voor de leerlingen herkenbaar t.a.v. de leerstof die wordt behandeld (schoolplan 'De Akker', 2013). Uit de schooldocumenten blijkt dat 'de Akker' de eigen inbreng van leerlingen wil betrekken bij de inrichting van het lokaal (schoolplan 'De Akker', 2013).

Zelfregulatie

In het protocol zelfstandig werken staat vermeld dat leerlingen verplicht zijn om de ochtend te beginnen met rekenen, maar één keer per week mogen de leerlingen de ochtend verder zelf indelen (Protocol zelfstandig werken 'De Akker', 2013). Leerlingen mogen in de onderbouw het werken zelf reguleren met een planbord. De leerlingen kiezen in de gewenste situatie een eigen taak of hoek om in te spelen. Ook kiezen de leerlingen de plek en de klasgenoot uit waar ze gaan werken of spelen (Protocol zelfstandig werken 'De Akker', 2013).

Differentiatie

In de visie van de school is opgenomen dat er gedifferentieerd moet worden op niveau en tijd. In het schoolplan staat dat er gedifferentieerd moet worden naar leerstijlen, door materialen aan te bieden, klassikaal les te geven, zelfstandig te werken en samenwerkend leren. Het IGDI-model is ook een model om convergent te differentiëren.

Gerichte feedback

Het geven van feedback en het actief participeren in verschillende werkvormen wordt belangrijk geacht, zo blijkt uit de visie van de school. Het benoemen van gewenst gedrag moet een goede balans hebben tussen belonen en corrigeren. De leerkrachten moeten volgens de visie inhoudelijke feedback geven door concreet te benoemen wat de leerling goed of fout doet.

Beloning staat in de visie beschreven als een manier om extrinsiek te motiveren. Het wordt door de leerkracht vormgegeven: een aai over de bol, een persoonlijk woord, een positief woord onder een taak schrijven, een krul door de taak, een stempeltje of plaatje of met een andere kleur schrijven (schoolplan 'de Akker', 2013).

Zone van de naaste ontwikkeling

De schooldocumenten bevatten een procedure met betrekking tot extra leerstof. Eerst wordt er met de intern begeleider overlegd of een leerling mag compacten en daarna krijgt de leerling uitdagend materiaal aangeboden. Uitdagend wordt in de schooldocumenten geoperationaliseerd als 'passend bij de onderwijsbehoeften van de leerling'. De leerling krijgt de mogelijkheid om te werken met herhalings- en verdiepingsstof volgens de visie van de school. De leerkracht geeft aan welke leerling de herhalings- of verdiepingsstof mag maken. 'De Akker' gebruikt B(asis) H(erhaling) en V(erdieping) model (BHV-model) voor de differentiatie van leerlingen. (schoolplan 'De Akker', 2013). Het BHV-model gaat in op welke stof de leerlingen zouden moeten beheersen, nadat de basis leerstof aan bod is geweest. Er wordt een meting gedaan middels een toets om te kijken of alle leerlingen de basisstof beheersen. In het geval dat een leerling dit niet beheerst zal de leerling gaan werken aan de herhalingsstof, de zone van de naaste ontwikkeling van desbetreffende leerling. Wanneer de leerling de basisstof wel voldoende beheerst zal de leerling verrijksstof gaan maken, de zone van de naaste ontwikkeling voor deze leerling (Schoolplan, 'de Akker', 2013).

Regels en routines

Zelfregulatie moet volgens de visie van de school gebeuren binnen bepaalde regels die de leerkracht aangeeft (Schoolplan, 'de Akker', 2013). De regels worden in het begin van het jaar vastgesteld, zoals we luisteren naar elkaar, je wacht op je beurt etc.

4.2.2 Gewenste situatie autonomie van directie, intern begeleider, leerkrachten

De gewenste situatie van leerkrachten, intern begeleider, directie en leerlingen zijn in kaart gebracht middels een semigestructureerd interview. In het semigestructureerd interview zijn vragen gesteld naar aanleiding van de elf punten uit het theoretisch kader en over de visie van de school. De visie van de school is het beleid waar de school naar streeft. De gewenste situatie in dit onderzoeksverslag wordt afgeleid van de visie van de school. Hieronder worden de resultaten per punt uit de theorie beschreven.

Zelfstandigheid

De directeur, intern begeleider en de leerkrachten geven aan dat in het schoolplan een protocol over zelfstandig werken is opgenomen. Deze onderzoeksgroepen geven allen het vergroten van zelfstandigheid bij leerlingen als de gewenste situatie aan. In de huidige situatie wordt aangegeven dat er niet structureel zelfstandig wordt gewerkt. De gewenste situatie van de school is één ochtend in de week. Sommige leerkrachten, de directeur en de intern begeleider zien liever nog meer zelfstandigheid op school. De directeur ziet in de gewenste situatie een schoolgebouw dat meer gericht is op zelfstandig werken, zodat leerlingen gemakkelijk buiten de klas kunnen werken. De directeur schetst een gewenste situatie, waarin de leerlingen beschikking hebben over een tablet of Ipad waarin ze zelfstandig informatie op kunnen zoeken of met educatieve programma's werken. Leerlingen mogen zelf onderwerpen voor eigen leervragen bedenken en daaraan werken, maar dit alles moet in samenspraak met de leerkracht gebeuren. Alle genoemde onderzoeksgroepen willen de autonomie in samenspraak met leerling en leerkracht vorm geven.

Keuzevrijheid

De directeur vertelt dat de keuzevrijheid terug te vinden is in het protocol zelfstandig werken. De leerlingen moeten volgens het protocol ruimte krijgen om naast hun kernactiviteiten extra-, uitdagende- en keuzeactiviteiten te doen waaruit ze zelf mogen kiezen. In gewenste situatie van de leerkrachten hebben leerlingen wel keuzevrijheid, maar kan de leerkracht toch controle houden over de werkzaamheden van de leerlingen. De directeur beschrijft de visie van de school wat betreft autonomie aan de hand van het woord 'ruimte'. De leerling moet ruimte krijgen om zichzelf te ontwikkelen. De directeur geeft aan dat in het pedagogische deel van de visie van de school beschreven staat dat een kind ruimte moet krijgen om zelfstandig zijn taken te doen, zodat de leerling daar voldoening uit kan halen.

De onderzoeksgroepen willen de visie van wat betreft (hoog) begaafde leerlingen verder ontwikkelen. De levelwerkers kunnen zelfstandig keuzes maken in de weekplanning. Sommige leerkrachten geven aan dat ze leerlingen meer autonoom willen laten werken, door te beginnen met een instructie en daarna keuzevrijheid te bieden in de dagindeling. Op deze manier willen deze leerkrachten de keuzevrijheid, het zelfstandig werken en de verantwoordelijkheid voor het eigen leerproces vormgeven.

Verantwoordelijkheid

De leerkrachten ervaren het verantwoordelijkheidsgevoel bij de levelwerkers door de autonomie die wordt aangeboden. In de gewenste situatie moeten de leerlingen die deze verantwoordelijkheid ook aan kunnen deze ook krijgen. Deze verantwoordelijkheid zorgt er volgens een leerkracht voor dat leerlingen meer hun best doen en meer gemotiveerd zijn voor de taken.

Belevingswereld van het kind

De directeur vertelt dat 'De Akker' veel gebruik maakt van methodes, zoals voor de vakken rekenen, taal, spelling en de wereldoriëntatievakken. De onderwerpen tijdens de methode lessen sluiten meestal ook goed aan op de belevingswereld van leerlingen. De directeur geeft aan dat in de visie van de school beschreven staat dat leerkrachten de thema's uit de methode volgen, maar dat een thema ook vanuit de belevingswereld van de leerlingen kan komen. De directeur geeft als gewenste situatie aan dat naar leerlingen geluisterd moet worden. Een leerling rekent gemakkelijker met sommen die aansluiten op de belevingswereld dan formele sommen.

De intern begeleider vindt ook dat er meer moet worden aangesloten bij de belevingswereld van de leerlingen, daardoor raken de leerlingen gemotiveerd. Leerkrachten zien in de gewenste situatie meer gemotiveerde leerlingen, door tijdens de lessen meer in te gaan op de belevingswereld van leerlingen.

Zelfregulatie

De directeur vindt dat leerlingen de ruimte moeten krijgen om het eigen gedrag zelf te reguleren en daar voldoening uit te halen. De ruimte die leerkrachten de leerlingen bieden, kan volgens de directeur op deze school worden uitgebreid. De gewenste situatie voor leerkrachten, intern begeleiders en directie wat betreft autonomie is dat leerlingen de dagindeling zelf bepalen, daarbij zijn het klassenmanagement en de regels en routines voor leerlingen duidelijk. Hierbij moet de instructie volgens directie, leerkrachten en intern begeleider worden veilig gesteld. De instructie hoeft niet klassikaal daarin mag gedifferentieerd worden.

In de praktijk wordt al gewerkt volgens het IGDI-model. In de gewenste situatie zien zowel leerkrachten, intern begeleider en directie meer divergente differentiatie.

Eigen leervragen en leerdoelen

De directeur vindt dat de leerkrachten meer een coachende rol op zich moeten nemen, die de leerlingen kan ondersteunen tijdens het werken aan eigen leervragen en leerdoelen. Er zal in de toekomst volgens veel teamleden sprake zijn van een coachende leerkracht voor de klas die het klassenmanagement en de regels en routines aangeeft. Leerlingen krijgen de ruimte van deze coachende leerkracht om zelfstandig, in tweetallen of in groepen te werken.

Leerlingen die de autonomie en het leerniveau aan kunnen krijgen meer autonomie dan leerlingen die de autonomie en het leerniveau nog niet aan kunnen. De intern begeleider ziet als gewenste situatie dat alle leerlingen werken aan eigen leervragen en leerdoelen net als de levelwerkers.

De intern begeleider geeft aan dat de leerkracht hoge verwachtingen moet hebben van zowel sterke als zwakke leerlingen.

Een idee voor de gewenste situatie voor autonomie noemden leerkrachten het activiteitenbord. Als leerlingen klaar zijn met een taak kan er bijvoorbeeld een activiteitenbord worden gebruikt waar leerlingen in de gemeenschapsruimte kunnen kiezen wat ze gaan doen. Vaker spreekbeurten geven of leerlingen hun eigen onderwerpen laten kiezen, daarbij werken ze aan eigen doelen en leervragen.

Differentiatie

Differentiatie wordt vormgegeven door de leerkracht. Leerkrachten willen in de gewenste situatie vaker divergent differentiëren, zodat de leerkracht leerlingen met specifieke leervraag beter kan ondersteunen.

Er is behoefte naar meer materialen in de school. Leerlingen zullen met deze materialen leren door te doen. Door de materialen zal er meer differentiatie plaatsvinden tussen leerstijlen. Sommige leerlingen willen juist werken met hun handen. Het zou goed zijn als er meer materialen op school komen volgens een aantal leerkrachten, zoals rekenmaterialen voor breuken, optelsommen etc. De leerlingen met deze leerstijl kunnen dan zelfstandig de benodigde materialen pakken. De intern begeleider denkt dat leerlingen meer betrokken zijn en meer gemotiveerd raken bij een taak met materialen.

Gerichte feedback

De directeur ziet in de gewenste situatie dat er een optimaal leerrendement uit leerlingen wordt gehaald, daarin is de leerkracht de motiverende factor volgens de directeur. De leerkrachten moeten gerichte feedback geven om motivatie en optimaal leerrendement te bereiken.

Volgens de intern begeleider wordt er bewust individuele feedback gegeven. Het complimenteren van leerlingen is belangrijk volgens de visie van de school. Leerkrachten vinden dat er al bewust gerichte feedback of feedforward wordt gegeven.

Zone van de naaste ontwikkeling

Volgens het onderwijskundige deel van de visie van de school mag de leerling zijn eigen ontwikkelingsmogelijkheden opzoeken. Zo kan aan zowel de cognitieve als de sociaal emotionele ontwikkeling worden gewerkt op een manier die voor een leerling beheersbaar is. De directeur is ervan overtuigd dat het werken naar autonomie goed is voor de begaafde leerlingen. Hij weet echter niet of de leerlingen met extra zorg aan de onderkant ook baat kunnen hebben aan het werken naar autonomie.

De intern begeleider en de leerkrachten zijn verantwoordelijk dat leerlingen werken in de zone van de naaste ontwikkeling. Vanuit de methodes kan er gewerkt worden aan de zone van de naaste ontwikkeling. De leerkracht moet ervoor zorgen dat iedere leerling zich optimaal kan ontwikkelen.

Regels en routines

De directeur is van mening dat meer autonoom handelen voor de leerling de gewenste situatie is, maar dat deze werkwijze binnen gestructureerde kaders van de leerkrachten moet plaatsvinden. De behoefte van de directeur is dat de leerkrachten meer op elkaar afgestemd zijn in het aanbieden van autonomie en daarin hebben zij vooral een coachende rol. De leerlingen werken meer zelfstandig, waarbij wel duidelijk klassenmanagement herkenbaar is en waar er regels en normen en waarden worden nagestreefd. Verder worden er in elke klas POP-gesprekken gehouden, zodat de leerlingen aan hun persoonlijke leerdoelen kunnen werken. In de gewenste situatie wordt meer aandacht besteed aan de persoonlijke leerdoelen van de leerlingen. De directeur, de intern begeleider en alle leerkrachten vinden het belangrijk dat de leerkracht overzicht houdt over het leerproces door POP gesprekken te voeren met leerlingen. De directeur, intern begeleider en de sommige leerkrachten willen daarom dat in elke klas POP-gesprekken worden gevoerd. Wel zijn de leerkrachten bang dat deze persoonlijke gesprekken niet te realiseren zijn vanwege tijdgebrek.

4.2.3 Gewenste situatie autonomie van de leerlingen

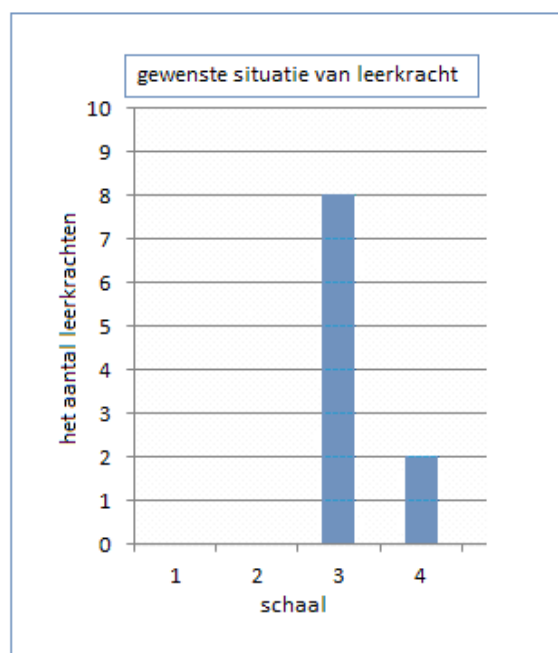
De mening van de leerlingen over de huidige situatie is in kaart gebracht met behulp van een vragenlijst. De antwoordmogelijkheden van de leerlingen betroffen: waar of niet waar. De resultaten zijn weergegeven in figuur 7. De antwoorden van de leerlingen zijn in procenten weergegeven.

Enquêtevragen behoefte naar autonomie	
Ik zou graag meer zelfstandig werken in de klas	57% Waar 43% Niet waar
Ik zou graag meer keuzevrijheid willen	78% Waar 22% Niet waar
Ik zou wel meer keuzevrijheden willen in materialen	70% Waar 30% Niet waar
Ik zou mijn eigen straf willen bedenken	63% Waar 37% Niet waar
Ik zou mijn eigen beloning willen bedenken	80% Waar 20% Niet waar
Ik wil vaker aan zelfbedachte leervragen werken per jaar	71% Waar 29% Niet waar
Ik heb een leerkracht nodig die mij tips geven over hoe ik mijn taken zelf kan uitvoeren.	58% Waar 42% Niet waar
Ik heb een leerkracht nodig die mij vertelt wat ik goed of niet goed doe tijdens het maken van een taak	63% Waar 37% Niet waar
Ik heb een leerkracht nodig die mij in de goede richting wijst bij het maken van mijn taak.	60% Waar 40% Niet waar
Ik heb een leerkracht nodig die mijn interesses stimuleert.	63% Waar 37% Niet waar
Ik zou mijn eigen oplossingen willen bedenken.	62% Waar 38% Niet waar
Ik zou graag zelf willen kiezen of ik naar de uitleg van juf luister of dat ik zelfstandig ga werken.	86% Waar 14% Niet waar
Figuur 7 : De behoefte naar autonomie van leerlingen op ' De Akker'	

4.2.4 Behoefte naar autonomie van de teamleden

De gewenste situatie hebben de leerkrachten, de intern begeleider en de directie aangegeven middels de puntenschaal (bijlage 7). In de huidige situatie hebben zowel de leerkrachten, intern begeleider en directie gezegd te werken zoals schaal 2 het aangeeft. De leerkrachten willen meer autonomie, maar de autonomie moet wel passen binnen de visie van de school. Uit figuur 8 blijkt dat de gewenste situatie voor de meeste betrokkenen in schaal 3 ligt. Een enkeling kiest voor schaal 4. De leerkrachten zijn er van overtuigd dat leerlingen het omgaan met autonomie van jongs af aan moeten leren, zodat leerlingen hier later profijt van hebben. Uit de resultaten van het semigestructureerde interview blijkt dat de teamleden meer autonomie willen voor leerlingen. Gemiddeld willen de teamleden een groei maken in autonomie van schaal 2 naar schaal 3.

Figuur 8 : Behoefte naar autonomie van de leerkracht, intern begeleider en directie

4.2.5 In hoeverre kunnen leerlingen autonomie aan?

In paragraaf 4.1.3 staan de antwoorden vanuit de vragenlijst voor leerlingen over de huidige situatie wat betreft autonomie vermeld en in 4.2.3 staan de antwoorden vanuit de gewenste situatie. De betrouwbaarheid van de antwoorden is gemeten aan de hand van de vraag: 'Waar zou je zelf over willen beslissen in de school zodat je beter zou kunnen leren?' Het antwoord op deze vraag wordt per groep samengevat tot een aantal behoeften.

Binnen de onderzoeksgroep leerlingen groep 5 t/m 8 is een verschil te ontdekken tussen de antwoorden van de verschillende klassen.

Leerlingen uit groep 5:

Leerlingen uit groep 5 geven aan mee te willen beslissen over de lengte van de pauzes en de vakanties. Verder willen ze mee beslissen over het zelfstandig werken en over de tijd die ze krijgen om te werken. De leerlingen uit groep 5 willen ook graag mee denken over het zelf nakijken. Er was een duidelijke meerderheid voor het mee beslissen over langere pauzes.

Leerlingen uit groep 6:

Deze leerlingen willen net als de leerlingen uit groep 5 ook mee beslissen over langere pauze, meer computeren en meer gym. Verder wil groep 6 meedenken over thema's voor tekenen. De leerlingen willen meedenken over wanneer ze zelfstandig gaan werken of niet en of ze meedoen met de instructie of niet.

Leerlingen uit groep 7:

De leerlingen van groep 7 wil mee beslissen over wie er naast wie komt te zitten in de klas. Deze leerlingen willen graag meer achter de computer om taken te vervullen. Deze leerlingen willen ook mee beslissen of ze mee doen met de instructie of niet en of ze buiten of binnen de klas gaan werken.

Leerlingen uit groep 8:

De leerlingen van groep 8 willen mee beslissen over creatieve opdrachten. Ze willen zelf kiezen welke uitleg je wel of niet mee wil doen. Leerlingen van groep 8 willen vaker verslagen maken achter de computer. De leerlingen willen meedenken over tablet onderwijs op deze school.

Vanuit de antwoorden op de vraag blijkt dat de leerlingen uit verschillende groepen andere ideeën hebben. In de groepen is een opbouw te ontdekken. Leerlingen uit groep 5 geven in hun behoeften veelal uitwoorden zonder rekening te houden met de regels en kaders die door de leerkracht zijn aangegeven. Leerlingen uit groep 8 houden in hun antwoorden meer rekening met deze regels en kaders

4.2.6 Overzicht gewenste situatie

Om een volledig overzicht te geven van de gewenste situatie staan alle resultaten van de gewenste situatie in het figuur hieronder weergegeven.

Gewenste situatie autonomie 'De Akker'					
	Schooldocumenten	Directie	Intern begeleider	Leerkrachten	Leerlingen
Zelfstandigheid	Er dient één keer in de week zelfstandig gewerkt te worden.	In de toekomst zelfstandig werken verder uitbreiden.	Meer werken naar het protocol zelfstandig werken.	Zelfstandig werken is belangrijk voor de toekomst en ontwikkeling kind.	Meer dan de helft van de leerlingen wil meer zelfstandig werken.
Keuzevrijheid	Staat niet in de visie van de school, maar	Belangrijk om regels en kaders	Belangrijk om regels en kaders aan te	Activiteitenbord in de gemeenschapsruimte.	Ruim driekwart van alle leerlingen zou

	is terug te vinden in het protocol 'zelfstandig werken'.	aan te geven waarbinnen gewerkt dient te worden.	geven waarbinnen gewerkt dient te worden.	Keuzes voor klaarwerk.	meer keuzevrijheid willen.
Verantwoordelijkheid	Door materiaalbazen meer verantwoordelijkheid van leerlingen voor de omgeving.	Eigen verantwoordelijkheid van de leerlingen moet verder ontwikkeld worden.	Door materiaalbazen meer verantwoordelijkheid van leerlingen voor de omgeving.	Leerlingen zijn extra gemotiveerd door de eigen verantwoordelijkheid.	Er is een voorkeur om een eigen beloning zelf te bedenken. Iets meer dan de helft van de leerlingen willen hun eigen straf bedenken.
Belevingswereld v/h kind	Leeromgeving optimaliseren middels inbreng van de leerlingen.	Leerlingen vaker werken aan zelfbedachte onderwerpen.	Leerlingen vaker werken aan zelfbedachte onderwerpen.	Activiteitenbord in de gemeenschapsruimte.	Meer dan de helft van de leerlingen heeft behoefte aan een leerkracht die werkt naar de interesses van de leerling.
Zelfregulatie	Het dagdeel zelfstandig werken dient gestart te worden met rekenen, daarna mogen de leerlingen de vakken individueel indelen.	De ruimte die de leerkracht de leerling biedt kan worden uitgebreid.	De instructie veilig stellen en daarna keuzevrijheid in dagindeling	De leerlingen krijgen meer zelfregulatie over de dagindeling. De regels en het klassenmanagement zijn daarbij duidelijk bij de leerlingen.	Ruim de meerderheid van de leerlingen wil kiezen of hij/zij naar de uitleg van de leerkracht luistert of niet.
Eigen leervragen en leerdoelen	Levelwerkers werken vooral aan eigen leervragen en eigen leerdoelen.	Coachende leerkracht nodig.	Vaker spreekbeurten of leerlingen eigen onderwerpen laten kiezen.	Weinig ruimte voor eigen leervragen en eigen leerdoelen. Meer Persoonlijke gesprekken, maar lastig vanwege tijdsgebrek	Meer dan de helft van de leerlingen wil vaker aan eigen leervragen werken.
Differentiatie	Middels het IGDI-model en leerstijlen.	Meer autonomie, werken met IGDI model.	Meer differentiatie.	Meer differentiatie binnen leerstijlen, door meer keuzes tussen materialen voor de leerlingen.	-
Gerichte feedback	Benoemen van gewenst gedrag. De leerkracht dient concreet te benoemen wat de leerling goed of fout doet.	POPgesprekken voeren met leerlingen.	-	Positief benaderen en belonen is belangrijk. Feedforward zorgt ook voor motivatie.	Net iets meer dan de helft van de leerlingen geeft aan dat hij/zij behoefte heeft aan een leerkracht die tips geeft, die vertelt wat er wel en niet goed gaat.
Zone van de naaste ontwikkeling	Leerling krijgt mogelijkheden van leerkracht en de intern begeleider om te werken aan zijn/haar onderwijsbehoeften.	Elke leerling dient zich te ontwikkelen naar eigen mogelijkheden. Kunnen zwakke leerlingen autonomie aan?	Leerkracht en de intern begeleider grote factor in prestatie leerlingen.	Door middel van methodes kan hier aan gewerkt worden (Verrijking en herhaling). Leerkracht is de spil hierin.	Iets meer dan de helft wil eigen oplossingen bedenken.
Regels en routines	Leerlingen en leerkrachten bespreken de regels en routines in het begin van het jaar.	Meer handelen naar autonomie binnen gestructureerde kaders.	Leerlingen en leerkrachten bespreken de regels en routines in het begin van het jaar.	Leerlingen en leerkrachten bespreken de regels en routines in het begin van het jaar.	-

4.3 Huidige en gewenste situatie

In de voorgaande twee paragrafen is ingegaan op de huidige situatie en de gewenste situatie van directie, intern begeleider, leerkrachten en leerlingen.

In de huidige situatie blijkt vanuit de observatie dat er vooral wordt gehandeld in schaal 2 of 3 op de vierpuntschaal van autonomie. Deze schalen staan voor matig en voldoende autonomie waarneembaar. Vooral leerkrachten geven aan dat ze bang zijn dat werken aan autonomie veel tijd gaat kosten, wat vooral betrekking heeft op werkzaamheden na schooltijd zoals het nakijken.

Voor de gewenste situatie wordt gekeken naar de schooldocumenten van 'De Akker'. De schooldocumenten zijn ingedeeld op schaal 2, 3 en 4 wat betreft hun streven met betrekking tot autonomie. Uit de interviews blijkt dat het besef over autonomie bij directie, intern begeleider en leerkrachten er wel is. De leerkrachten geven aan dat ze weten dat zelfstandig werken belangrijk is, maar toch geeft de intern begeleider aan dat het in de praktijk niet gebeurt zoals het protocol zelfstandig werken het voorschrijft. Vanuit de schooldocumenten analyse wordt aangegeven dat leerkrachten werken aan de hand van bepaalde regels en routines. De leerkrachten bevestigen deze werkwijze. De directeur geeft meerdere keren aan dat hij deze werkwijze belangrijk vindt voor het klassenmanagement. Het IGDI-model wordt veelvuldig genoemd in de schooldocumenten van 'de Akker'. De directeur geeft aan dat er op deze school gewerkt wordt volgens de stappen van het IGDI-model. Het werken volgens een vaste structuur geeft duidelijkheid voor leerlingen en daarbinnen kan gedifferentieerd worden volgens de directeur. Zowel leerkrachten, directeur en intern begeleider weten niet hoe autonomie en het IGDI-model samengaan.

Leerkrachten, intern begeleider en directie spreken in het interview veel over de (hoog)begaafde leerlingen, ook wel levelwerkers genoemd. Deze levelwerkers werken aan een aparte leerlijn, zodat er wordt gedifferentieerd. De levelwerkers krijgen meer autonomie, omdat de leerkrachten ze vrijheid 'durven' te geven. De levelwerkers worden veelvuldig als voorbeeld genoemd bij de elf punten uit de theorie, de andere niveaus worden daarentegen nauwelijks of niet genoemd. De levelwerkers krijgen in vergelijking tot de andere leerlingen meer autonomie.

Zowel de leerkrachten, als de directeur, intern begeleider en leerlingen hebben de behoefte om te groeien in het werken aan autonomie. Leerkrachten, directie en intern begeleider geven met behulp van de vier-puntenschaal aan dat ze een groei willen maken van schaal 2 naar schaal 3. Sommige leerkrachten willen een grotere groei maken. De leerlingen geven de behoefte van de groei in autonomie aan door de verschillende antwoorden in de vragenlijst. De meerderheid vindt het fijn om bijvoorbeeld zelfstandig te werken en een kleine meerderheid wil zelfs meer zelfstandig werken.

Hoofdstuk 5: Conclusie en discussie

In dit laatste hoofdstuk worden conclusies getrokken en aanbevelingen geformuleerd. In dit hoofdstuk worden de antwoorden op de onderzoeksvragen over de praktijk uit hoofdstuk 4 vergeleken met de theoretische bevindingen. In paragraaf 5.1 worden de gegevens uit het theoretisch kader naast de onderzoeksresultaten gelegd, conclusies getrokken en antwoord gegeven op de centrale vraagstelling. In paragraaf 5.2 worden de aanbevelingen geformuleerd. Daarna wordt in paragraaf 5.3 het onderzoek bediscussieerd en aanbevelingen voor vervolgonderzoek gegeven. Het onderzoek wordt kort gereflecteerd in paragraaf 5.4. In paragraaf 5.5 wordt beschreven op welke manier deze onderzoeksresultaten gedeeld worden met de praktijk.

5.1 Conclusie

Per punt uit de theorie wordt een vergelijking gemaakt tussen de theorie, de huidige situatie en de gewenste situatie van zowel leerkrachten, intern begeleider, directie en leerlingen. Hierbij worden conclusies geformuleerd en antwoord gegeven op de centrale vraagstelling.

Zelfstandig werken:

Uit de theorie blijkt dat leerlingen door zelfstandig werken ervaren dat ze zelf, zonder hulp, taken kunnen volbrengen. Dit vergroot de autonomie van de leerlingen, wat ook een positieve werking heeft op de motivatie van de leerling (Smeets, 1999; Deci & Ryan, 2000).

Uit de observatie van de huidige situatie blijkt dat zelfstandig werken op de puntenschaal als ruimvoldoende wordt beoordeeld. Deze beoordeling wordt gegeven omdat leerlingen na een instructie de gelegenheid krijgen om zelfstandig aan het werk te gaan met een taak. Echter, hierbij kan opgemerkt worden dat de leerlingen op de Akker geen gelegenheid krijgen om zelfstandig te werken zonder instructie. Leerlingen zijn voornamelijk zelfstandig aan het verwerken in plaats van zelfstandig werken.

In de gewenste situatie van de school wordt er minimaal 1 keer per week in iedere klas zelfstandig gewerkt om de instructietijd te optimaliseren (Protocol zelfstandig werken 'de Akker', 2013).

Hoewel de leerkrachten allemaal op de hoogte zijn van het protocol 'zelfstandig werken', blijkt dat dit protocol niet door alle leerkrachten wordt nageleefd in verband met tijdgebrek. De meerderheid van de leerlingen is wel tevreden met de manier waarop nu zelfstandig wordt gewerkt. Echter, de leerlingen kunnen de huidige werkwijze niet met andere werkwijzen vergelijken. Ook blijkt uit de bespreking van de gewenste situatie dat de directie, intern begeleider en de leerkrachten gemotiveerde leerlingen willen zien in het werken aan taken, maar ook op sociaal gebied. Zoals eerder genoemd heeft zelfstandig werken een positieve invloed op de autonomie van de leerling en daardoor ook op de motivatie van de leerling. Het zelfstandig werken kan op bovengenoemde punten nog verbeterd worden.

Concluderend kan gezegd worden dat er voor het zelfstandig werken nadere stappen gezet moeten worden, zodat leerlingen meer autonomie hierin krijgen en dus beter gemotiveerd zullen zijn voor het werken aan taken.

Keuzevrijheid

Uit de theorie blijkt dat leerkrachten het gevoel van autonomie kunnen stimuleren door leerlingen eigen keuzes te laten maken. Door leerlingen eigen keuzes te laten maken wordt hun interesse in een bepaald onderwerp vergroot. Dit zorgt ervoor dat de cognitieve verwerking wordt bevorderd en dat de leerlingen de informatie beter onthouden (Verbeeck, 2010). Volgens Crone (2008) moeten echter wel grenzen worden gesteld aan de mate van keuzevrijheid en moet rekening gehouden worden met de leeftijd van de leerling. Jongere leerlingen zijn nog niet klaar voor autonomie in tegenstelling tot oudere leerlingen.

Uit de vragenlijst in dit onderzoek komt het verschil in leeftijd tussen de leerlingen duidelijk naar voren. Er werd aan de leerlingen gevraagd: 'Waar zou je zelf over willen beslissen binnen school zodat je beter kan leren?' Leerlingen uit groep 5 beantwoorden deze vraag vaak met 'Vakantie, meer pauze etc.', terwijl het aantal leerlingen uit groep 8 dat een dergelijk antwoord geeft veel minder is.

Dit is in lijn met het idee van Crone (2008) dat het jongere brein nog niet klaar is voor autonomie. Leerlingen kunnen dan misbruik van hun autonomie gaan maken. Naarmate de leerling ouder wordt kan deze meer autonomie aan. Echter, de onderbouwleerkrachten gaven in dit onderzoek aan dat het werken met een planbord succesvol is in de onderbouw. Hierbij krijgen de leerlingen keuzevrijheid in bijvoorbeeld het plannen van hun taken en de hoeken waarin ze willen spelen. Dit contrasteert met de theorie van Crone (2008). Jonge leerlingen kunnen in zekere mate keuzevrijheid weldegelijk aan.

In de huidige situatie hebben de leerlingen van de Akker bijna geen keuzevrijheid. De leerkrachten denken net als Crone dat sommige leerlingen de autonomie niet aankunnen en behandelen daardoor alle leerlingen op vele gebieden gelijk. De levelwerkers krijgen wel meer autonomie. Echter, alle levelwerkers krijgen ook een gelijke behandeling. De leerlingen die meer autonomie aankunnen, worden door deze gelijkmatige behandeling tegengehouden in hun ontwikkeling.

In de gewenste situatie hebben de leerlingen wel keuzevrijheid, maar houdt de leerkracht overzicht over de werkzaamheden van de leerlingen.

Concluderend kan gezegd worden dat de mate van keuzevrijheid, de begeleiding bij deze keuzevrijheid en de onderwerpen waarover de leerlingen keuzevrijheid krijgt, moeten passen bij de onderwijsbehoefte van de leerling. De ene leerling kan beter omgaan met keuzevrijheid dan de andere leerling blijkt uit voorgaande literatuur en praktijkervaringen.

Verantwoordelijkheid

Uit de literatuur blijkt dat leerlingen verantwoordelijkheidsgevoel krijgen door leerlingen een stem te geven in het management van de klas (Marzano, 2007). Bovendien zal het verantwoordelijkheidsgevoel van de leerlingen worden bevorderd door leerlingen keuzes te geven in hun eigen leerproces (Schuit et al., 2011). Oostdam en collega's (2007) wijzen hierbij wel op het belang van begeleiding van de leerkracht.

Uit de observatie van de huidige situatie blijkt dat leerlingen op dit moment werken met een weekplan of een planbord. Sommige midden- en bovenbouw leerkrachten zijn niet helemaal tevreden met deze manier van werken, omdat het weekplan niet bijdraagt aan de autonomie. Dit komt doordat dit weekplan bestaat uit een opsomming van de taken. De leerlingen maken hier binnen geen keuzes en hebben daardoor ook geen verantwoordelijkheidsgevoel voor de taken. Uit de bespreking van de gewenste situatie blijkt dat leerkrachten een weekplan of een planbord willen die bijdraagt aan de autonomie.

De conclusie is dat een weekplan of planbord keuzemogelijkheden over het eigen leerproces moet bevatten. Hierdoor zal het verantwoordelijkheidsgevoel voor de taken van de leerlingen worden vergroot. De leerkrachten dienen de leerlingen naar behoefte de nodige begeleiding te geven.

Belevingswereld van de leerling

Uit de theorie blijkt dat de motivatie van leerlingen verhoogd wordt door aan te sluiten bij de belevingswereld. Door aansluiting te vinden bij de leefwereld van leerlingen kan de leerkracht autonomie vergroten (Schuit et al., 2011). De leerling raakt intrinsiek gemotiveerd door een opdracht uit de eigen belevingswereld. De leerling is daardoor welwillend en in een hoge mate autonoom. De leerkracht kan in deze situatie een begeleidende rol krijgen.

De belevingswereld van de leerlingen op het gebied van autonomie in de huidige situatie wordt als ruimvoldoende beoordeeld. De hoge score op het gebied van de belevingswereld van leerlingen is te wijten aan de werkwijze binnen de methodes. De leerkrachten wekken de belangstelling voor de onderwerpen in de methodes. In de gewenste situatie wordt een uitdagende leeromgeving gecreëerd voor leerlingen (schoolplan 'De Akker', 2013).

Concluderend kan gezegd worden dat de leerkrachten van 'de Akker' aansluiten op de belevingswereld van de leerlingen. Hoe meer er op deze belevingswereld wordt aangesloten, hoe groter de autonomie en daardoor de motivatie van de leerling. Hier moet het team aan blijven werken.

Zelfregulatie

Uit de theorie blijkt dat autonomie wordt gestimuleerd als leerlingen hun eigen gedrag mogen reguleren. Dit blijkt ook uit figuur 2 (pag. 9) (Deci & Ryan, 2000; Vansteenkiste, Sierens, Soenens & Lens, 2007 uit Verbeeck, 2010). De leerkracht moet de leerling daarom een leeromgeving aanbieden die uitnodigt tot zelfregulatie.

Uit de bespreking van de huidige situatie blijkt dat leerlingen op 'de Akker' zelfregulatie krijgen met betrekking tot het nemen van keuzes in werkvormen, zoals zelfstandig werken zonder instructie of klassikaal mee doen met de leerkracht. Echter, 'de Akker' pleit voor onderwijs waarin leerlingen de ruimte krijgen om zichzelf naar zijn of haar mogelijkheden te kunnen ontwikkelen (schoolplan 'de Akker', 2013). In de gewenste situatie zou zelfregulatie van leerlingen dus meer aanwezig dienen te zijn. Ook leerlingen gaven aan dat zij meer zelfregulatie willen op bijvoorbeeld het gebied van straffen en belonen.

De conclusie is dat alle onderzoeksgroepen behoefte hebben aan meer zelfregulatie van leerlingen, bijvoorbeeld de keuzemogelijkheid aanbieden of ze luisteren naar instructie of niet. Het stimuleren van de zelfregulatie kan groeien, omdat er een verschil zit tussen de huidige en de gewenste situatie.

Zone van de naaste ontwikkeling

Uit de theorie blijkt dat het belangrijk is dat leerlingen worden uitgedaagd door te werken aan de zone van de naaste ontwikkeling (Schuit, et al., 2011).

In de observatie van de huidige situatie wordt de zone van de naaste ontwikkeling als ruimvoldoende beoordeeld. De hoge score op het gebied van de zone van de naaste ontwikkeling kan verklaard worden door het werken met de methode 'levelwerk'. Door middel van deze methode worden (hoog) begaafde leerlingen uitgedaagd. Door het werken in de zone van de naaste ontwikkeling wordt geprobeerd leerlingen te motiveren (schoolplan 'De Akker', 2013). Leerkrachten geven aan dat de autonomie en motivatie van levelwerkers daadwerkelijk positief worden beïnvloed. In de gewenste situatie kan de zone van de naaste ontwikkeling verder uitgebreid worden door meer toe te spitsen op de persoonlijke behoefte van de leerling. Op deze manier wordt de autonomie en motivatie van alle leerlingen verhoogd.

Concluderend kan daarom gezegd worden dat 'de Akker' de autonomie en motivatie van de leerlingen kan verhogen door de zone van de naaste ontwikkeling verder uit te breiden naar de persoonlijke behoefte van alle leerlingen.

Aan eigen doelen en eigen leervragen werken

Uit de theorie blijkt dat het belangrijk is dat leerlingen aan eigen doelen en leervragen werken om autonomie te bereiken (Schuit, et al, 2011). Het behalen van eigen doelen vergroot de motivatie. De leerkracht moet ervoor zorgen dat de leerling zijn eigen doelen kan halen (Boekaerts, 1996). Dit sluit aan bij de visie van Oostdam en collega's (2007) die stellen dat leerlingen moeten worden begeleid bij het maken van keuzes in hun leerproces, in dit geval bij het opstellen van eigen doelen en eigen leervragen.

In de huidige situatie werken vooral de levelwerkers aan eigen doelen en leervragen. Echter, zowel sterke als zwakke leerlingen laten vanuit de vragenlijst blijken dat autonomie in het eigen leerproces gewaardeerd wordt. Ook blijkt uit de huidige situatie dat sommige leerkrachten bang zijn het overzicht over de leerlingen te verliezen in de vrijheid die autonomie de leerlingen biedt tijdens het leerproces. Andere leerkrachten vinden het juist belangrijk dat leerlingen eigenaar worden van het eigen leerproces en dat doormiddel van een POP-gesprek gewerkt wordt aan eigen opgestelde doelen.

Bij de bespreking van de gewenste situatie blijkt dat alle onderzoeksgroepen willen dat leerlingen meer werken aan eigen doelen en leervragen. De leerkrachten willen echter wel het overzicht bewaren in de klas, dus grip houden op het werk van de leerlingen. Dit is in lijn met de literatuur, waarbij gesteld wordt dat de leerlingen wel begeleid moeten worden tijdens het werken aan eigen doelen en eigen leervragen (Oostdam et al., 2007).

Er kan geconcludeerd worden dat het werken aan eigen leerdoelen en leervragen gewaardeerd wordt, maar dat het in de huidige praktijk nog onvoldoende plaatsvindt. Binnen 'de Akker' kan meer gewerkt worden aan eigen leerdoelen en leervragen. Hier dient een plan bij opgesteld te worden waardoor de leerkracht het overzicht niet verliest en de leerlingen naar behoefte begeleid worden.

Differentiatie

Uit de theorie blijkt dat het van belang is om te differentiëren tussen leerlingen, omdat ze allemaal verschillen op sociaal, cultureel en cognitief gebied. Om autonomie bij leerlingen te bereiken moet een leerkracht aansluiten bij de verschillende leerstijlen, interesses en niveaus van de leerlingen (Schuit, et al., 2011).

Uit de bespreking van de huidige situatie blijkt dat 'De Akker' vooral volgens methodes les geeft aan leerlingen. Daarbij wordt het directe instructiemodel gebruikt: het IGDI-model. Binnen dit instructiemodel wordt door de leerkrachten afspraken gemaakt voor het zelfstandig werken, de keuzevrijheid en zelfregulatie. Het IGDI-model is een instructiemodel dat de mogelijkheid biedt tot differentiëren. De leerkrachten, directie en de intern begeleider vinden instructie erg belangrijk. Daarom wordt binnen 'de Akker' gestreefd naar convergente differentiatie zodat de instructie veilig kan worden gesteld.

De leerkrachten gaven aan in de gewenste situatie graag ook divergent te willen differentiëren. Concluderend kan gezegd worden dat de school moet werken aan een manier om behalve convergente differentiatie ook divergente differentiatie binnen het IGDI-model mogelijk te maken en daardoor de autonomie van de leerlingen te vergroten.

Gerichte feedback

Uit de theorie blijkt dat voor het bevorderen van autonomie het van belang is dat de leerkracht gerichte feedback geeft aan de leerling (van der Maas, 2010).

Uit de bespreking van de huidige situatie blijkt dat de leerkrachten gerichte feedback aan alle leerlingen proberen te geven. Echter, de leerkrachten zijn geneigd om hogere verwachtingen van sterkere leerlingen te hebben en deze daardoor inhoudelijk andere feedback te geven. De inhoud van de feedback voor zwakkere leerlingen is gebaseerd op lage verwachtingen en deze feedback werkt daarom demotiverend.

Uit de gewenste situatie blijkt dat de leerkracht zich volgens de intern begeleider een rol eigen moeten maken als 'coachende leerkracht'. De leerkrachten moeten volgens de visie inhoudelijke feedback geven door concreet te benoemen wat de leerling goed of fout doet en de feedback motiverend over te brengen (schoolplan 'de Akker', 2013).

Concluderend kan gezegd worden dat leerkrachten gerichte feedback moeten geven op basis van passende verwachtingen van de leerling, zodat de autonomie van alle leerlingen wordt bevorderd. Het zal voor alle leerlingen motiverend werken als de leerkracht hoge verwachtingen van de individuele leerling heeft.

Regels en routines:

Uit de theorie blijkt dat wanneer leerkrachten en leerlingen regels en routines in een klas samen opstellen, het gevoel van verantwoordelijkheid bij leerlingen wordt vergroot (Marzano, 2003). Verbeeck (2010) bevestigt dat het belangrijk is dat de leerkrachten duidelijke regels en routines aangeven aan leerlingen en het overzicht bewaren. De leerkracht moet hierbij een managende rol uitdragen en de verwachting van medewerking van de leerling uitspreken (Marzano, 2003). Het betrekken van leerlingen bij het management van de klas zal de autonomie bevorderen. Een leerling kan zich binnen een dergelijk kader als een autonome leerling ontplooiën.

Uit de bespreking van de huidige situatie blijkt dat de regels in het begin van het jaar samen worden opgesteld en dat er elke dag wordt gewerkt vanuit de regels en routines van 'De Akker'.

Uit de bespreking van de gewenste situatie blijkt dat leerkrachten de regels en routines dagelijks zouden moeten bespreken met de leerlingen (Schoolplan, 'de Akker', 2013). Daarnaast willen

leerkrachten graag een rol als coachende leerkracht binnen de gewenste situatie. Op deze wijze denken zij de autonomie van de leerling te kunnen vergroten. Hieruit kan geconcludeerd worden dat het belangrijk is dat de regels en routines regelmatig bespreekbaar worden gemaakt en de leerkracht daarbinnen een coachende rol heeft.

De vraag waar met dit onderzoek getracht is antwoord op te geven luidt:
'Op welke manier kunnen de leerkrachten van C.B.S. de Akker de autonomie van de leerlingen vergroten?'

Bij het beantwoorden van de centrale vraagstelling is rekening gehouden met voorkeuren van de directie, intern begeleider, leerkrachten en leerlingen. Op bijna alle punten die autonomie beïnvloeden zijn verbeteringen mogelijk. Rekening houdend met de voorkeur van de onderzoeksgroepen voor geleidelijke veranderingen worden de voornaamste manieren aangegeven om de autonomie van de leerlingen te vergroten.

In de visie van de school wordt autonomie duidelijk beschreven. Niet alle protocollen worden naar behoren opgevolgd in de huidige situatie. De protocollen moeten nageleefd worden om de autonomie van de leerlingen te vergroten.

Om de werkzaamheden voor de leerkrachten toch overzichtelijk te houden dienen er duidelijke regels en routines opgesteld te worden. Ook moeten de leerkrachten een methode ontwikkelen om in het zelfstandig werken van leerlingen het overzicht over de taken van de leerlingen te behouden. Het belangrijkste is dat de individuele onderwijsbehoeften van de leerlingen centraal moeten staan. Door aan te sluiten bij de onderwijsbehoeften van de leerling zal de leerling kunnen groeien naar zijn of haar mogelijkheden, zoals dat staat in de visie van de school. Om dit te optimaliseren kan convergente en divergente differentiatie gebruikt worden.

5.2 Aanbevelingen

Bij de aanbevelingen is rekening gehouden met de visie van de school, de randvoorwaarden van de leerkrachten en de onderwijsbehoeften van leerlingen.

Dagdeel zelfstandig werken

De school werkt met een weekplan, maar geeft aan dat een weektaak te ver gaat voor deze school. Het weekplan geeft op dit moment alleen structuur voor de leerlingen, maar geen autonomie. Het protocol zelfstandig werken schrijft voor dat de groepen één keer in de week een dagdeel zelfstandig werken. Uit het praktijkdeel van het onderzoek blijkt dat er niet één keer in de week een dagdeel zelfstandig wordt gewerkt. De aanbeveling is dat leerkrachten het protocol zelfstandig werken gaan inzetten. Een volgende aanbeveling is dat in de bovenbouwgroepen meer dan één dagdeel zelfstandig wordt gewerkt. Uit de resultaten blijkt dat de bovenbouw meer autonomie aankan kan de middenbouw. Dit kan een bijdrage leveren aan de motivatie van leerlingen, omdat meer dan de helft van de leerlingen graag meer zelfstandig wil werken op school.

Belevingswereld van de leerling

In de visie staat de belevingswereld nadrukkelijk vermeld. Leerkrachten geven in het interview aan dat ze meer willen werken vanuit de belevingswereld van leerlingen en niet alleen vanuit methodes. Eigen keuzes laten maken zorgt voor meer interesse in het onderwerp, het bevordert een diepere cognitieve verwerking, beter conceptueel leren en beter onthouden van informatie op langere termijn. Het is aan te raden om de methodes die nu worden gebruikt te gaan beoordelen op autonoom werken. Of op zoek te gaan naar een nieuwe methode, een methode die werkt naar aanleiding van de autonomie van leerlingen.

Methode om overzicht te bewaren

De leerkrachten, directie en intern begeleider van 'de Akker' geven aan dat ze een coachende leerkracht willen zijn in de klas. Een coachende leerkracht is een leerkracht die structuur aanbrengt en de instructie veilig stelt en daarbij de leerlingen durft los te laten. De teamleden moeten een methode bedenken, dat voor leerkrachten overzichtelijk is en geen extra tijd kost.

Eigen keuzes beloning of straf

Om tegemoet te komen aan de onderwijsbehoeften van leerlingen is het aan te bevelen om leerlingen keuzes te laten maken in een beloning of een straf. De beloning en straf is niet vrij, maar de leerlingen krijgen een keuze. Hierbij geeft de leerkracht de opties aan, waaruit de leerling kan kiezen. Dit is een combinatie van intrinsieke en extrinsieke motivatie. De motivatie wordt aangebracht door derden (in dit geval de leerkracht), maar ook door zelfregulatie.

POP – gesprekken voeren met leerlingen

Vanuit de vragenlijst is gebleken dat leerlingen het fijn vinden om aan eigen leervragen te werken. Om als leerkracht toch overzicht te bewaren is het aan te bevelen om persoonlijke ontwikkelingsplannen te laten schrijven en te bespreken. In gesprek gaan met leerlingen over wat ze willen leren en bereiken. De directeur zei in het interview: 'De leerkrachten moeten luisteren naar leerlingen'. Door een POP gesprek te voeren met leerlingen worden de persoonlijke leerdoelen en leervragen besproken. Daardoor wordt de autonomie bij leerlingen vergroot en de onderwijsbehoeften van leerlingen komen hierin naar voren. De leerkracht treedt op als coachende leerkracht.

5.3 Discussie en aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Groepsinterview

In dit onderzoek is gekozen voor individuele interviews. In een vervolgonderzoek kan het interessant zijn meer interactie tussen leerkrachten in te bouwen waardoor ieders opvatting naar voren kon komen. Door meer interactie tussen leerkrachten kan er een gezamenlijke visie worden ontwikkeld. Leerkrachten gaan met elkaar in gesprek en gaan bij elkaar tijdens de les kijken.

Puntenschaal

In dit onderzoek is gewerkt naar aanleiding van een puntenschaal. De puntenschaal geeft in vier schalen een opbouw van autonomie aan. De puntenschaal is voor de interpretatie van dit onderzoek als een handig hulpmiddel ervaren. Deze puntenschaal kan voor vervolgonderzoek weer als hulpmiddel gebruikt worden binnen autonomie.

IGDI-model en autonomie

Er is nog een discussiepunt in de school gaande over de combinatie van het IGDI-model en autonomie. Kan er binnen de geboden convergente differentiatie voldoende autonomie worden gegeven wat leidt tot hogere motivatie bij de leerlingen? Of moet er naast convergente differentiatie ook aandacht besteed worden aan divergente differentiatie? Er moet echter wel een werkwijze gezocht worden waarop de leerkracht het overzicht over de werkzaamheden van de leerlingen behoudt. Dit is een onderwerp waar een nieuw onderzoek op gericht kan worden.

Scholing of onderlinge visitatie

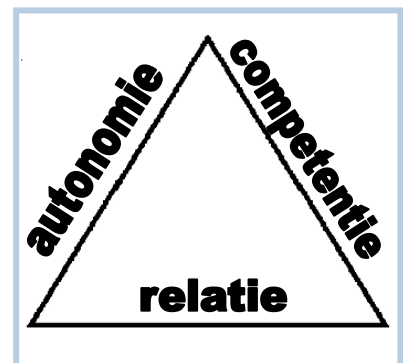
Het kan goed zijn om van een ervaringsdeskundige te horen hoe gewerkt kan worden aan autonomie en de werking hiervan. Andere scholen met een andere onderwijsvorm zijn al verder met autonomie en kunnen daarmee gezien worden als bron voor praktijkervaringen. Het kan goed zijn om met het team te kijken op een school van een traditionele onderwijsvernieuwer, zoals montessorionderwijs, daltononderwijs, jenaplanonderwijs en freinetonderwijs.

Bijdrage voor school

Dit onderzoek was een verkenning op het gebied van autonomie van de leerlingen. Hoe en wat kan de Akker verbeteren om de autonomie en daardoor de motivatie van leerlingen te verhogen. Het onderzoek heeft de autonomie van de leerlingen in kaart gebracht. Vervolgonderzoek kan zich specifiek richten op één van de punten uit de theorie die autonomie kunnen vergroten. Door specifieke punten afzonderlijk te onderzoeken en de aanbevelingen uit dit onderzoek uit te testen kan één punt afzonderlijk worden uitgewerkt. De aanbevelingen voor een grotere autonomie voor de leerlingen worden op deze manier nog concreter voor de school.

5.4 Korte reflectie

Er zijn eenmalig data verzameld om tot aanbevelingen te komen voor de school, passend bij de visie, de gewenste situatie van leerkrachten en de gewenste situatie van leerlingen. Het onderzoek gaat bijdragen aan een nieuwe impuls voor de teamleden van 'De Akker' om bezig te gaan met de autonomie van leerlingen. Door de vragenlijst krijgen leerlingen het gevoel dat ze er ook toe doen. Het zou goed zijn als er wat met hun behoeften gedaan wordt. De overtuiging bij de onderzoeker is groot dat de leerlingen hierdoor meer gemotiveerd zullen zijn. Dit is het uiteindelijke doel van het onderzoek. Het onderzoek levert een bijdrage aan de praktijkkennis van het team over autonomie van leerlingen en hoe autonomie kan bijdragen aan de motivatie voor het leren. In figuur 9 staat de driepoot van motivatie, deze laat zien dat autonomie, competentie en relatie alle drie stevig moeten staan om motivatie tot stand te laten komen. Wanneer er alleen aan autonomie zou worden gewerkt staat de driepoot niet stevig. Om motivatie te creëren is het aan te bevelen om naar alle drie de psychologische basisbehoeften te handelen. 'De Akker' begint komend schooljaar met een teamvergadering, waarin dit onderzoek de aanzet vormt voor een verbetering van de praktijk.

Figuur 9 : Driehoek psychologische basisprincipes

5.5 Kennisdeling

Na het afronden van dit praktijkgericht onderzoek heb ik de behoefte om de kennis met anderen te delen. Binnenkort zullen de onderzoeksresultaten gepresenteerd worden aan alle teamleden van 'De Akker' om iedereen in de gelegenheid te stellen kennis te nemen van dit onderzoek. Ik hoop met deze presentatie leerkrachten te motiveren en te activeren wat betreft autonomie, zodat het doel om leerlingen te motiveren werkelijkheid wordt.

Literatuurlijst

- Beemen van, L., (2001). Aantekeningen ontwikkelingspsychologie. Geraadpleegd op 13-03-2013: http://files.robgommans.nl/ontwikkelingspsychologie_aantekeningen.pdf
- Boekaerts, M., (1996). *Self-regulated learning at the junction of cognition and motivation*. European Psychologist.
- Bolhuis JJ, Brown GR, Richardson RC, Laland KN., (2011) *Darwin in Mind: New Opportunities for*
- Bors & Stevens., (2010). *De gemotiveerde leerling*. Apeldoorn – Antwerpen: Garant
- Bosselaar, N., (2011). *De rol van empathie in de bevordering van de vaardigheden die autonomie mogelijk maken. Een zorgethische verkenning*. Master Thesis: Zorg, Ethiek en Beleid. Geraadpleegd op 14-03-2013: <http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=115956>
- Carriëretijger., (2013). Zelfstandig werken. geraadpleegd op 06-05-2013: www.carieretijger.nl
- Crone, E., (2008). *Het puberende brein. Over de ontwikkeling van hersenen in de unieke periode van de adolescentie*. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker.
- Deci, E.L. & Ryan, R.M., (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*.
- Deci, E., Vallerand, R. J., Pelletier, L. G., & Ryan, R. M., (1991). Motivation and Education: The Self-Determination Perspective. *Educational Psychologist*, 26 (3 & 4), 325-346.
- Evelein, F. G., (2005). *Psychologische basisbehoeften van docenten in opleiding: Een onderzoek naar het verband tussen de basisbehoeftevervulling van docenten-in-opleiding, hun interpersoonlijk functioneren en de inzet van kernkwaliteiten*. Utrecht: IVLOS.
- Feldman, R., (2012). *Ontwikkelingspsychologie*. 5^e editie. Benelux: Pearson Education
- Groeneveld, E., (2005) *Motivatatieproblemen op school*. geraadpleegd op 19-11-12 : <http://www.motivatatieproblemenopschool.nl/index.php?section=Schoolomgeving>
- Harinck, F., (2010). *Basisprincipes praktijkonderzoek*. Antwerpen – Apeldoorn: Garant. Windesheim.
- Harper, E., (2007) *Making Good Choices: How Autonomy Support influences the Behavior Change and Motivation of Troubled and Troubling Youth. reclaiming children and youth. re-education in action*.
- Hepping, P., (2013). Autonomie van de leerling. Windesheim: Master SEN
- Instituut voor kanjertrainingen b.v. (1996) geraadpleegd op 21-10-2012: <http://www.kanjertraining.nl/>
- Kappen, A. & Förner, M. (2010). *Opbrengstgericht Werken. Datamuur. Werken met groepsplannen*. Utrecht: PO-Raad.
- Kohnstamm, R., (2002). *Kleine ontwikkelingspsychologie II. De schoolleeftijd*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Loo van der, H., (2010) *De eigentijdse drive van mensen*. Geraadpleegd op 13-03-2013: <http://www.hansvanderloo.nl/imgUser/file/file/Motivatatie-3-0-Eigentijdse-drive-van-mensen.pdf>
- Maas van der, M., (2010). Een effectieve leeromgeving in het primair en voortgezet onderwijs. KPC groep.
- Marzano, R., (2003). *What Works In Schools: Translating Research Into Action*. Association for Supervision & Curriculum Deve.
- Montessori, M., (1916). *De methode*.
- Oorschot, J.A.C. van., (2012). *motivatie*. HBO-kennisbank.
- Oostdam, R. Blok, H. Peetsma, T. (2007). Het nieuwe leren in het basisonderwijs; een begripsanalyse en een verkenning van de schoolpraktijk. Amsterdam: SCOKohnstamm Instituut van de Faculteit der Maatschappij- en Gedragwetenschappen, Universiteit van Amsterdam.
- Peeters, L., (2007). *Scholen zonder oogst: Profileren in basisonderwijs*. Antwerpen- Apeldoorn: Garant.
- Pintrich, P. & Schunk, D., (2002). *Motivation in Education. Theory, Research and Applications. Second Edition*. Upper Saddle River: Merrill Prentice Hall.
- Pameijer, N. van Beukering, T. de Lange, S., (2009). *Handelingsgericht werken: Een handreiking voor het schoolteam*. Acco: Leuven/Den Haag.
- Ploeg van der, J.D. (2010). *Sociale ontwikkeling van het schoolkind*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum
- Sagasser, I. Wolters, J., (2010). *Opbrengstgericht stakeholdersbeleid*. 's Hertogenbosch: KPC

Schuit, H. Sleeger, P. Vrieze de, I., (2011). *Leerlingen motiveren: een onderzoek naar de rol van leraren*. Ruud de Moor Centrum - Open Universiteit

Smeets, J., (1999). *Zelfstandig werken en zelfverantwoordelijk leren : een kader*. Marant

Stevens, L., (1997). *Over denken en doen, een pedagogische bijdrage aan adoptief onderwijs*. Den Haag: PMPO

Verbeeck, C., (2010). *Op eigen vleugels. Autonomie voor kinderen in het basisonderwijs*. 's-Hertogenbosch: KPC groep.

Wild, R., (1994). *Vrijheid in leren*. Gottmer Uitgevers Groep

Yperen van, T., & Alberts, H., (2003). *Veldexperimenten resultaten meten, ketenkwaliteit en benchmarking. Plan van aanpak*. Utrecht: GGZ Nederland, Maatschappelijke Ondernemers Groep

Bijlage 1: Instrument 1: Interview directie C.B.S. de Akker.

Beste directie,

Zoals u weet wordt er op deze basisschool een onderzoek naar 'de autonomie van de leerling' gedaan. Het doel van het onderzoek is om aanbevelingen te doen op welke manier er het beste aan de autonomie van de leerling gewerkt kan worden teneinde leerlingen optimaal te kunnen motiveren op deze school. Dit semi-gestructureerde interview heeft als doel om de huidige en de toekomstige visie op autonomie van de school in beeld te brengen en hoe dit kan worden vorm gegeven op schoolniveau, klassenniveau en leerlingniveau (Harinck, 2010). Ook is het doel om het toekomstbeeld van 'de autonomie van de leerling' te schetsen. Welke toekomstige visie heeft de directie wat betreft 'de autonomie van de leerling'. Op welke manier wil de directie graag werken in de toekomst wat betreft 'de autonomie van de leerling'?

Het interview kan gefilmd worden mits goedkeuring van de geïnterviewde, om eventueel later weer te gebruiken voor andere doeleinden. De anonimiteit wordt gewaarborgd.

Tijdens de vergadering worden de resultaten van het onderzoek besproken. De geïnterviewde wordt op de hoogte gehouden tijdens de personeelsvergadering. Als u nog vragen hebt kunt u mij mailen: petriciahepping614@hotmail.com

Bedankt voor uw medewerking,

Petricia Hepping

Interview vragen:

Visie: deelvraag 2

Welke visie heeft deze school op 'de autonomie van de leerling'?

Huidige situatie: Welke ervaringen zijn er met deze visie? Loopt u tegen knelpunten aan?

.....

.....

.....

Gewenste situatie: Wat zou u willen veranderen aan de visie wat betreft 'de autonomie van de leerling' in relatie tot motiveren van leerlingen?

.....

.....

.....

Een kenmerk van autonomie is keuzevrijheid. Hoe staat dit in de visie omschreven?

Huidige situatie: Welke ervaringen heeft u met keuzevrijheid zoals het nu in de visie staat beschreven? Loopt u tegen knelpunten aan?

.....

.....

.....

Gewenste situatie: Wat zou u in de visie willen veranderen wat betreft keuzevrijheid in relatie tot motiveren van leerlingen? Zou u meer of minder keuzevrijheid willen en op welke momenten?

.....

.....

.....

Een kenmerk van autonomie is verantwoordelijkheid voor eigen leerproces. Hoe staat dit in de visie omschreven?

Huidige situatie: Welke ervaringen heeft u met verantwoordelijkheid voor eigen leerproces zoals het nu in de visie staat beschreven? Loopt u tegen knelpunten aan?

.....

.....

Gewenste situatie: Wat zou u in de visie willen veranderen wat betreft verantwoordelijkheid voor eigen leerproces?

.....

.....

Een kenmerk van autonomie is zelfstandigheid. Hoe staat dit in de visie omschreven?

Huidige situatie: Welke ervaringen heeft u met zelfstandigheid zoals het nu in de visie staat beschreven? Loopt u tegen knelpunten aan?

.....

.....

Gewenste situatie: Wat zou u in de visie willen veranderen wat betreft zelfstandigheid?

.....

.....

Praktijk: deelvraag 2

Hoe zijn de kenmerken: keuzevrijheid, zelfstandigheid en verantwoordelijkheid op het eigen leerproces zichtbaar op deze school?

Huidige situatie: Wat zijn uw ervaringen hiermee? Loopt u tegen knelpunten aan?

.....

.....

Gewenste situatie: Waar liggen de behoeften op het gebied van keuzevrijheid, zelfstandigheid en verantwoordelijkheid voor het eigen leerproces bij leerkrachten en bij leerlingen? Wat zou u anders willen zien bij deze begrippen in de vormgeving in de groepen?

.....

.....

Het pedagogisch handelen van de leerkracht kan invloed hebben op de autonomie van de leerling. De leerkracht zou de autonomie kunnen stimuleren door op de juiste manier feedback te geven. Op welke manier zouden de leerkrachten feedback moeten geven aan de leerlingen, volgens de visie van de school?

Huidige situatie: Hoe wordt er op dit moment feedback gegeven aan leerlingen? Worden leerlingen gemotiveerd door deze feedback? Hoe reageren leerlingen hierop?

.....

.....

Gewenste situatie: Zou u willen dat er op een andere manier feedback werd gegeven aan leerlingen, zodat leerlingen meer autonomie en motivatie ervaren?

.....
.....
.....
De manier waarop motivatie tot stand komt is van belang in hoeverre de leerling autonoom is. Wordt de motivatie aangebracht door derden of doordat de leerling zelf graag wil leren. Op welke manier zouden de leerkrachten de leerlingen moeten motiveren, volgens de visie van de school?

A: Door extrinsieke motivatie (Belonen, complimenten, sticker)

B: Door intrinsieke motivatie

Huidige situatie: Worden de leerlingen intrinsiek of extrinsiek gemotiveerd in de huidige situatie?

Loopt u tegen knelpunten aan? Op welke manier motiveert u de leerlingen nu?

.....
.....
.....

Gewenste situatie: Op welke manier zouden leerlingen gemotiveerd moeten worden volgens u?

.....
.....
.....

Marzano (2003) zegt dat leerlingen een verantwoordelijkheidsgevoel krijgen als de regels en routines samen worden besproken. Een autonome leerling wil graag verantwoordelijkheden krijgen. In hoeverre zijn de regels en routines samen opgesteld met de leerlingen? Met welk doel gebeurt dit wel of niet?

Huidige situatie: Wat zijn uw ervaringen met het samen opstellen van regels en routines? Loopt u tegen knelpunten aan?

.....
.....
.....

Gewenste situatie: Op welke manier zou u willen dat er met regels en routines werd omgegaan? Samen opstellen of juist niet?

.....
.....
.....

Boekaerts (1996) vindt dat een autonome leerling aan zijn eigen gestelde doelen mag werken. Hoe gebeurt dat op deze school n.a.v. de visie?

Huidige situatie: Wat zijn uw ervaringen hiermee ? Loopt u tegen knelpunten aan?

.....
.....
.....

Gewenste situatie: Wat kunnen leerlingen aan volgens u m.b.t. tot dit onderwerp?

.....
.....
.....

Op welke manier beslissen jullie aan welke thema's of onderwerpen er wordt gewerkt en welke rol heeft de leerling hierin?

Huidige situatie: Wat zijn uw ervaringen hiermee wanneer leerlingen de thema's of onderwerpen zelf mogen bepalen in de klas? Wat zijn uw ervaringen met het zelf beslissen over een thema of onderwerp in verhouding met de motivatie van leerlingen? Loopt u tegen knelpunten aan?

.....

.....
.....
Gewenste situatie: Op welke manier zou u het prettig vinden om voor een thema of onderwerp te kiezen? Denkt u dat leerlingen meer gemotiveerd zijn als ze een onderwerp of thema zelf mogen kiezen?
.....
.....
.....

Bij een hoge autonomie zal de zelfregulatie van een leerling hoog zijn. In hoeverre mogen de leerlingen volgens de visie zelf bepalen wat ze gaan doen (Deci & Ryan, 2000)?

Huidige situatie: Wat zijn uw ervaringen hiermee? Loopt u tegen knelpunten aan?
.....
.....
.....

Gewenste situatie: Wat kunnen leerlingen aan? Op welke manier kunnen leerlingen optimaal worden gemotiveerd t.a.v. dit onderwerp?
.....
.....
.....

Behoefte : deelvraag 4

Bij welke schaal past de visie van de school op 'de autonomie van de leerling' op dit moment het beste? * Zie de bijlage voor de puntenschaal 'autonomie van de leerling'
.....
.....
.....

Een visie is een richting waar het team naartoe wil (Peeters, 2007). Wat is de zone van de naaste ontwikkeling voor de visie van de school wat betreft 'de autonomie van de leerling'?

*Zie de bijlage voor de puntenschaal 'autonomie van de leerling'
.....
.....
.....

Bijlage 2: Instrument 2: interview intern begeleider

Beste intern begeleider,

Zoals u weet wordt er op deze basisschool een onderzoek naar 'de autonomie van de leerling' gedaan. Het doel van het onderzoek is om aanbevelingen te doen op welke manier er het beste aan de autonomie van de leerling gewerkt kan worden ten einde leerlingen optimaal te kunnen motiveren op deze school. Dit semi-gestructureerde interview heeft als doel om de huidige en de toekomstige visie van de intern begeleider wat betreft 'de autonomie van de leerling' in beeld te brengen (Harinck, 2010). Het doel is ook om de ervaringen en knelpunten van nu in beeld te brengen wat betreft 'de autonomie van de leerling'.

Het interview kan gefilmd worden mits goedkeuring van de geïnterviewde, om eventueel later weer te gebruiken voor andere doeleinden. De anonimiteit wordt gewaarborgd.

Tijdens de vergadering worden de resultaten besproken. De geïnterviewde wordt op de hoogte gehouden tijdens de personeelsvergadering. Als u nog vragen heeft kunt u mij mailen:

petriciahepping614@hotmail.com

Bedankt voor uw medewerking,

Petricia Hepping

Interview vragen:

Visie: deelvraag 2

Welke visie heeft deze school op 'de autonomie van de leerling'?

Huidige situatie: Wat zijn uw ervaringen hiermee ? Loopt u tegen knelpunten aan?

.....

.....

.....

Gewenste situatie: Wat zou u willen veranderen aan de visie wat betreft 'de autonomie van de leerling'?

.....

.....

.....

Een kenmerk van autonomie is keuzevrijheid. Hoe gaat dat samen met zorg binnen de school?

Huidige situatie: Wat zijn uw ervaringen hiermee ? Loopt u tegen knelpunten aan?

.....

.....

.....

Gewenste situatie: Wat zou u willen veranderen aan de keuzevrijheid van leerlingen binnen de zorg van leerlingen?

.....

.....

.....

Een kenmerk van autonomie is verantwoordelijkheid voor eigen leerproces. Hoe gaat dat samen met de zorg binnen de school?

Huidige situatie: Wat zijn uw ervaringen hiermee ? Loopt u tegen knelpunten aan?

.....

.....
.....
Gewenste situatie: Wat zou u willen veranderen aan de verantwoordelijkheid voor eigen leerproces van leerling binnen de zorg van leerlingen?
.....
.....
.....

Een kenmerk van autonomie is zelfstandigheid. Hoe gaat dat samen met de zorg binnen de school?
Huidige situatie: Wat zijn uw ervaringen hiermee ? Loopt u tegen knelpunten aan?
.....
.....
.....

Gewenste situatie: Wat zou u willen veranderen aan de zelfstandigheid van leerlingen binnen de zorg van leerlingen?
.....
.....
.....

Bij een hoge autonomie zal de zelfregulatie van een leerling hoog zijn. In hoeverre mogen de leerlingen zelf bepalen wat ze gaan doen (Deci & Ryan, 2000)?
Huidige situatie: Wat zijn uw ervaringen hiermee ? Loopt u tegen knelpunten aan? Wat kunnen leerlingen aan t.a.v. zelfregulatie in de school?
.....
.....
.....

Gewenste situatie: Wat zou u anders willen zien wat betreft zelfbepaling van leerlingen binnen de zorg van deze school?
.....
.....
.....

Praktijk: deelvraag 2

Differentiatie kan tussen niveaus, interesses en leerstijlen (Schuit, Slegger, Vrieze de, 2011). Komt de huidige toepassing van differentiatie tegemoet aan de autonomie van de leerling?
Huidige situatie: Wat zijn uw ervaringen hiermee ? Loopt u tegen knelpunten aan?
.....
.....
.....

Gewenste situatie: Zou u de differentiatie meer in de richting van autonomie willen zien of juist het tegenovergestelde 'heteronomie'? en waarom?
.....
.....
.....

Door leerlingen verantwoordelijkheid voor op leerproces te geven zullen ze zich autonoom voelen en meer gemotiveerd raken (Stevens, 1997). Op welke manier krijgen leerlingen de verantwoordelijkheid voor eigen leerproces?

Huidige situatie: Wat zijn uw ervaringen hiermee ? Loopt u tegen knelpunten aan? Wat kunnen de leerlingen aan volgens u t.a.v. verantwoordelijkheid voor eigen leerproces?

.....
.....
.....
Gewenste situatie: Hoe zou u de verantwoordelijkheid op eigen leerproces willen zien in de klassen?
.....
.....
.....

Wat kenmerkt het pedagogisch handelen van de leerkrachten wat betreft de autonomie van leerlingen?

Huidige situatie: Wat zijn uw ervaringen hiermee ? Loopt u tegen knelpunten aan?
.....
.....
.....

Gewenste situatie: Waar liggen de behoeften wat betreft 'de autonomie van de leerling'?
.....
.....
.....

Wat kenmerkt het didactisch handelen van de leerkrachten wat betreft de autonomie van leerlingen?

Huidige situatie: Wat zijn uw ervaringen hiermee ? Loopt u tegen knelpunten aan?
.....
.....
.....

Gewenste situatie: Waar liggen de behoeften wat betreft 'de autonomie van de leerling'?
.....
.....
.....

Behoeften : deelvraag 4

Bij welke schaal past de zorg van de school op 'de autonomie van de leerling' op dit moment het beste? *Zie de bijlage voor de puntenschaal 'autonomie van de leerling'
.....
.....
.....

Een visie is een richting waar het team naartoe wil (Peeters, 2007). Wat is de zone van de naaste ontwikkeling voor de zorg van de school wat betreft 'de autonomie van de leerling'?

*Zie de bijlage voor de puntenschaal 'autonomie van de leerling'
.....
.....
.....

Bijlage 3: Instrument 3: interview leerkracht

Beste leerkrachten van C.B.S. de Akker,

Zoals u weet wordt er op deze basisschool een onderzoek naar 'de autonomie van de leerling' gedaan. Het doel van het onderzoek is om aanbevelingen te doen op welk manier er het beste aan de autonomie van de leerling gewerkt kan worden teneinde leerlingen optimaal te kunnen motiveren op deze school. Dit semi-gestructureerde interview heeft als doel om de huidige en de toekomstige visie van leerkrachten wat betreft 'de autonomie van de leerling' in beeld te brengen (Harinck, 2010). Het doel is ook om de ervaringen en knelpunten van nu in beeld te brengen wat betreft 'de autonomie van de leerling'.

Het interview kan gefilmd worden mits goedkeuring van de geïnterviewde, om eventueel later weer te gebruiken voor andere doeleinden. De anonimiteit wordt gewaarborgd.

Tijdens de vergadering worden de resultaten besproken. De geïnterviewde wordt op de hoogte gehouden tijdens de personeelsvergadering. Als u nog vragen heeft kunt u mij mailen:

petriciahepping614@hotmail.com

Bedankt voor uw medewerking,

Petricia Hepping

Interview vragen:

Visie

Welke visie heeft deze school op 'de autonomie van de leerling'?

Huidige situatie: Wat zijn uw ervaringen hiermee ? Loopt u tegen knelpunten aan?

.....

.....

.....

Gewenste situatie: Wat zou u willen veranderen aan de visie wat betreft 'de autonomie van de leerling'?

.....

.....

.....

Wat vindt u van de termen zoals: Keuzevrijheid, verantwoordelijkheid voor eigen leerproces, zelfstandigheid?

Huidige situatie: Wat zijn uw ervaringen hiermee ? Loopt u tegen knelpunten aan?

.....

.....

.....

Gewenste situatie: Hoe zou u deze begrippen graag zien in de visie van de school? Wat kunnen de begrippen volgens u bijdragen aan de motivatie van leerlingen? Kunt u een toelichting geven?

.....

.....

.....

Welke rol denkt u dat autonomie heeft in de motivatie van uw leerlingen?

Huidige situatie: Wat zijn uw ervaringen met de motivatie van leerlingen? Loopt u tegen knelpunten aan?

.....
.....
.....
Gewenste situatie: Kunt u hier een toelichting bij geven? Welke rol zou u willen dat motivatie heeft op deze school?

.....
.....
.....

Praktijk

In welke opzichten krijgen de leerlingen keuzevrijheden ?

Huidige situatie: Wat zijn uw ervaringen hiermee ? Loopt u tegen knelpunten aan?

.....
.....
.....

Gewenste situatie: Op welke manier zou u leerlingen keuzevrijheden willen geven?

.....
.....
.....

Wat verstaat u onder zelfstandig werken?

Huidige situatie: Wat zijn uw ervaringen hiermee ? Loopt u tegen knelpunten aan?

.....
.....
.....

Gewenste situatie: Hoe zou u willen dat er zelfstandig wordt gewerkt op deze school?

.....
.....
.....

Op welke momenten mogen de leerlingen zelfstandig werken?

Huidige situatie: Wat zijn uw ervaringen hiermee ? Loopt u tegen knelpunten aan?

.....
.....
.....

Gewenste situatie: Op welke momenten zou u de leerlingen zelfstandig laten werken?

.....
.....
.....

Hoe zorgt u ervoor dat leerlingen de verantwoordelijkheid voor het eigen leerproces ervaren?

Huidige situatie: Wat zijn uw ervaringen hiermee ? Loopt u tegen knelpunten aan?

.....
.....
.....

Gewenste situatie: Zou u de leerlingen nog meer/minder verantwoordelijkheid op het eigen leerproces willen geven? Waarom?

.....
.....
.....

Differentiatie kan tussen niveaus, interesses en leerstijlen (Schuit, Slegger, Vrieze de, 2011). Komt uw manier van differentiëren tegemoet aan de autonomie van de leerling?

Huidige situatie: Wat zijn uw ervaringen hiermee ? Loopt u tegen knelpunten aan?

.....

.....

.....

Gewenste situatie: Op welke manier zou u willen differentiëren ?

.....

.....

.....

Op welke manier probeert u aan te sluiten bij de belevingswereld van leerlingen binnen uw lessen vanuit de methoden?

Huidige situatie: Wat zijn uw ervaringen hiermee ? Loopt u tegen knelpunten aan?

.....

.....

.....

Gewenste situatie: Op welke manier zou u willen aansluiten bij de belevingswereld van leerlingen?

.....

.....

.....

Het pedagogisch handelen van de leerkracht kan invloed hebben op de autonomie van de leerling. De leerkracht zou de autonomie kunnen stimuleren door op de juiste manier feedback te geven. Op welke manier geeft uw feedback aan de leerlingen? (Goede feedback gaat over de inhoud van de taak, taakaanpak en de manier waarop de leerling deze inhoud en taakaanpak reguleert (van der Maas, 2010). Tips geven aan leerlingen is ook een manier om de leerling verder te helpen)

Huidige situatie: Wat zijn uw ervaringen hiermee ? Loopt u tegen knelpunten aan?

.....

.....

.....

Gewenste situatie: Op welke manier zou u de leerlingen feedback willen geven?

.....

.....

.....

De manier waarop motivatie tot stand komt is van belang in hoeverre de leerling autonoom is. Er zijn twee soorten motivatie: intrinsieke en extrinsieke motivatie. Bij intrinsieke motivatie is de leerling van binnenuit gemotiveerd. De leerling wil vanuit zichzelf werken aan eigen doelen en opdrachten en heeft er zin in. Bij extrinsieke motivatie wordt de motivatie aangebracht door derden (bijv. de leerkracht) door een compliment, een beloning of een sticker bijvoorbeeld (Deci & Ryan, 2000). Met welk doel motiveert u de leerlingen en wat doet u om dit te bereiken?

Huidige situatie: Wat zijn uw ervaringen hiermee ? Loopt u tegen knelpunten aan?

.....

.....

.....

Gewenste situatie: Op welke manier zou u de leerlingen willen motiveren? Welke motivatie ziet u graag bij de leerlingen?

.....

.....

.....

In hoeverre stelt u de regels en routines samen op met de leerlingen? Met welk doel gebeurt dit wel of niet?

Huidige situatie: Wat zijn uw ervaringen hiermee ? Loopt u tegen knelpunten aan?

.....

.....

Gewenste situatie: Zou u dit anders willen zien?

.....

.....

Boekaerts (1996) vindt dat een autonome leerling aan zijn eigen gestelde doelen mag werken. Op welke manier mogen leerlingen aan hun eigen gestelde doelen werken?

Huidige situatie: Wat zijn uw ervaringen hiermee ? Loopt u tegen knelpunten aan?

.....

.....

Gewenste situatie: Op welke manier zouden leerlingen aan eigen gestelde doelen moeten werken?

.....

.....

Op welke manier beslist u aan welke thema's of onderwerpen er wordt gewerkt?

Huidige situatie: Wat zijn uw ervaringen hiermee ? Loopt u tegen knelpunten aan?

.....

.....

Gewenste situatie: Op welke manier zou u de thema's en onderwerpen willen kiezen?

.....

.....

Hoe vindt u het werken aan autonomie?

Huidige situatie: Wat zijn uw ervaringen hiermee ? Welke knelpunten kwam u tegen tijdens het werken aan de autonomie van de leerlingen?

.....

.....

Gewenste situatie: Welke rol zou u willen dat autonomie krijgt binnen uw klas?

.....

.....

Wanneer zijn leerlingen meer betrokken tijdens de les, als er wel of niet uit wordt gegaan van de autonomie van de leerling?

Huidige situatie: Wat zijn uw ervaringen hiermee ? Loopt u tegen knelpunten aan?

.....

.....

Gewenste situatie: Denkt u dat leerlingen meer betrokken zijn als er meer wordt uitgegaan van de autonomie van de leerling?

.....
.....
.....
Hoe signaleert u de betrokkenheid van de leerling?

Huidige situatie: Wat zijn uw ervaringen hiermee? Loopt u tegen knelpunten aan?

.....
.....
.....
Gewenste situatie: Op welke manier denkt u dat een leerling betrokken is bij de les bij een hoge autonomie?

.....
.....
.....
Behoefte

Hoe gaat het werken aan de autonomie van de leerlingen op dit moment? Verdeel het in de puntenschaal. *Zie de bijlage voor de puntenschaal 'autonomie van de leerling'

.....
.....
.....
Wat zou er gebeuren als de leerlingen een grotere verantwoordelijkheid zouden krijgen op deze school? (bijv. → zelf bepalen of je mee doet met de instructie, aan eigen leervragen werken, meer keuzevrijheid, alles zelf nakijken, met een week of dagtaak werken)

Wat vindt u van de zelfbepaling of de leerling mee doet met de instructie of niet?

.....
.....
.....
Wat vindt u ervan als leerlingen meer gaan werken aan eigen leervragen?

.....
.....
.....
Wat vindt u ervan als leerlingen meer keuzevrijheid krijgen?

.....
.....
.....
Wat vindt u ervan als uw leerlingen meer verantwoordelijkheid voor eigen leerproces krijgen waarbij de leerling zijn eigen werk moet nakijken. (leerkracht controleert dit alleen tijdens de toets bijv.)

.....
.....
.....
Wat vindt u ervan als uw leerlingen met een andere weektaak gaan werken, waar meer zelfstandig wordt gewerkt.

.....
.....
.....
Denkt u dat de leerlingen behoefte hebben aan een grotere autonomie op C.B.S. de Akker?

.....
.....
.....
In hoeverre denkt u dat de leerlingen deze autonomie aan kunnen?

.....
.....
.....
Waar ligt uw behoefte aan autonomie in de school/klas? Wat zou voor u een goede maat van autonomie zijn om in te werken:* Zie de bijlage voor de puntenschaal 'autonomie van de leerling'

Bijlage 4: Instrument 4: Observatie leerkracht

Beste leerkracht,

Zoals u weet is er op deze basisschool een onderzoek naar 'de autonomie van de leerling' gaande. Het doel van het onderzoek is om aanbevelingen te doen op welk manier er het beste aan de autonomie van de leerling gewerkt kan worden. In deze semi-gestructureerde observatie staat het onderwerp 'de autonomie van de leerling' centraal staat (Harink, 2010). Het doel is om doormiddel van observatielijsten het handelen van de leerkracht in beeld te brengen. In de observatielijst kan ja of nee worden ingevuld. Onderaan de lijst wordt er een koppeling gemaakt naar een puntenschaal van autonomie.

In de resultaten wordt de anonimiteit van de leerlingen en leerkrachten gewaarborgd.

U wordt op de hoogte gehouden tijdens de personeelsvergadering. Tijdens de vergadering worden de resultaten besproken. Als u nog vragen heeft kunt u mij mailen: petriciahepping614@hotmail.com

Bedankt voor uw medewerking.

Petricia Hepping

Observatie lijst a.d.h.v. de puntenschaal

*Zie de bijlage voor de puntenschaal 'autonomie van de leerling'

Keuzemogelijkheden	4	3	2	1
Leerling krijgt keuzemogelijkheid in klaaropdracht				
Leerling krijgt keuzemogelijkheid in het meedoen aan instructie				
Leerling krijgt keuzemogelijkheid in straf				
De leerling krijgt keuzemogelijkheid in beloning				
De krijgt keuzemogelijkheden in het meedoen aan een les				
Zelfstandig werken				
De leerling krijgt keuzemogelijkheid in het zelfstandig werken				
Leerkracht geeft aan dat leerlingen zelfstandig mogen werken				
Verantwoordelijkheid				
De regels en routines zijn samen met de leerlingen opgesteld				
Differentiëren				
De leerkracht differentieert binnen niveaus van de leerlingen tijdens de les				
De leerkracht differentieert binnen de interesses van de leerlingen tijdens de les				
De leerkracht differentieert in leerstijlen van de leerlingen tijdens de les				
De leerkracht biedt opdrachten in de zone van de naaste ontwikkeling aan de leerlingen				
Managende rol				
De leerkracht laat leerling eigen gestelde doelen formuleren				
De leerkracht geeft de leerling keuzemogelijkheden				
De leerkracht stimuleert de eigen inbreng				
Gerichte feedback				
De leerkracht geeft feedback over de inhoud van de taak				
De leerkracht geeft feedback over de taakaanpak				
De leerkracht geef feedback over de manier waarop de leerling de inhoud en de taakaanpak reguleert				
Leeromgeving				
De leerlingen mogen de materialen zelf pakken				
De leerlingen weten waar alle materialen liggen, vragen hier niet naar				

De observatielijst bedraagt 20 autonome handelingen. Uit de observatie gaat blijken of hiernaar gehandeld wordt. Het gemiddelde van alle punten moet worden berekend. Uit onderstaande tabel zal blijken in welke schaal de leerkracht handelt naar autonomie.

Schaal 1: Onvoldoende autonomie waarneembaar = gemiddeld 20-35 punten
Schaal 2: Matig autonomie waarneembaar = gemiddeld 35-50 punten
Schaal 3: Voldoende autonomie waarneembaar = gemiddeld 50-65 punten
Schaal 4: Ruimvoldoende autonomie waarneembaar = gemiddeld 65-80 punten

Bijlage 5: Instrument 5: Behoeften autonomie leerlingen

Beste .....,

Er is een onderzoek gaande hier op school naar de zelfstandigheid en keuzemogelijkheden die leerlingen krijgen. *Zelfstandigheid* betekent dat jij werkt aan een taak zonder toezicht of ondersteuning van de leerkracht. *Keuzemogelijkheden* zijn verschillende mogelijkheden waar je uit mag kiezen.

Hieronder zie je een vragenlijst. Met deze vragenlijst wordt duidelijk wat jullie fijn vinden en wat jullie behoeften zijn in het zelfstandig werken en in keuzemogelijkheden. Het is de bedoeling dat je deze vragenlijst zelfstandig invult. Neem de tijd voor alle vragen en streep het foute antwoord door. Onder aan de vragenlijst is een open vak waar je zelf opmerkingen kan plaatsen. Bijvoorbeeld waar zou je zelf over zou willen beslissen in de school en in de klas zodat je beter zou kunnen leren. Je kunt altijd met vragen bij me terecht. Op maandag en dinsdag ben ik aanwezig op school. De resultaten worden verwerkt in het eindverslag over het onderzoek. Namen worden niet vermeld. Jouw leerkracht zal de onderzoeksresultaten met jullie bespreken.

Alvast bedankt voor je medewerking,

Juf Hepping

Vragen	Waar/ niet waar?
Ik vind het fijn om zelfstandig te werken	Waar/ niet waar
Ik zou graag meer zelfstandig werken in de klas	Waar/ niet waar
Ik vind dat ik zelf keuzes kan maken	Waar/ niet waar
Ik zou graag meer keuzevrijheid willen	Waar/ niet waar
Bij een nieuw thema mag ik zelf een werkvorm bedenken en uitvoeren	Waar/ niet waar
Ik zou wel meer keuzevrijheden willen in materialen	Waar/ niet waar
Als ik straf krijg mag ik zelf mijn straf bedenken	Waar/ niet waar
→ Indien niet waar: Ik zou mijn eigen straf willen bedenken	Waar/ niet waar
Ik kan serieuze straffen voor mezelf bedenken	Waar/ niet waar
Als ik een beloning krijg mag ik zelf mijn beloning bedenken	Waar/ niet waar
→ Indien niet waar: Ik zou mijn eigen beloning willen bedenken	Waar/ niet waar
Ik wil graag aan mijn eigen bedachte taak werken, bijvoorbeeld aan mijn spreekbeurt	Waar/ niet waar
Ik wil vaker aan zelfbedachte leervragen werken per jaar	Waar/ niet waar
Ik wil graag aan eigen bedachte onderwerpen werken	Waar/ niet waar
Ik heb een leerkracht nodig die mij tips geven over hoe ik mijn taken zelf kan uitvoeren.	Waar/niet waar
Ik heb een leerkracht nodig die mij vertelt wat ik goed of niet goed doe tijdens het maken van een taak	Waar/niet waar
Ik heb een leerkracht nodig die mij in de goede richting wijst bij het maken van mijn taak.	Waar/niet waar
Ik heb een leerkracht nodig die mijn interesses stimuleert.	Waar/ niet waar
Als ik mijn spullen vergeet, moet ik zelf een oplossing bedenken	Waar/ niet waar
Ik zou mijn eigen oplossingen willen bedenken.	Waar/ niet waar
Ik zou graag zelf willen kiezen of ik naar de uitleg van juf luister of dat ik zelfstandig ga werken.	Waar/ niet waar
Ik ben oud genoeg om deze keuzes te maken	Waar/ niet waar

Opmerkingen: (bijv. waar zou je zelf over willen beslissen in de school zodat je beter zou kunnen leren)

Bijlage 6: Instrument 6: Checklist schooldocumenten

Vanuit het onderzoek naar 'de autonomie van de leerling' wordt er gekeken naar de visie van de school. Het doel van het onderzoek is om aanbevelingen te doen op welke manier er het beste aan de autonomie van de leerling gewerkt kan worden teneinde leerlingen optimaal te kunnen motiveren op deze school. Het doel van deze checklist is om de schooldocumenten gestructureerd door te nemen. Het team wordt op de hoogte gehouden van de resultaten tijdens een teamvergadering. Bij vragen kunt u mij mailen: petriciahepping614@hotmail.com

Petricia Hepping

Checklist schooldocumenten	In welke schaal wordt dit aangegeven in de visie?			
	4	3	2	1
In hoeverre wordt zelfstandig werken opgenomen in de visie van de school?				
In hoeverre krijgen leerlingen keuzevrijheid volgens de visie van de school?				
In hoeverre zijn leerlingen verantwoordelijk voor het eigen leerproces volgens de visie van de school				
In hoeverre werken leerkrachten naar de belevingswereld van de leerling volgens de visie van de school?				
In hoeverre mag de leerling zelf reguleren volgens de visie van de school?				
In hoeverre mag een leerling werken aan zijn/haar eigen doelen volgens de visie van de school?				
In hoeverre mag een leerling werken aan eigen leervragen volgens de visie van de school?				
In hoeverre wordt de differentiatie binnen niveaus opgenomen in de visie van de school?				
In hoeverre wordt de differentiatie binnen leerstijlen opgenomen in de visie van de school?				
In hoeverre wordt de differentiatie binnen interesses opgenomen in de visie van de school				
In hoeverre krijgt de leerling gerichte feedback volgens de visie van de school ?				
In hoeverre wordt er gewerkt in de zone van de naaste ontwikkeling van de leerling volgens de visie van de school?				
In hoeverre worden regels en routines samen opgesteld door de leerkracht en leerling volgens de visie van de school?				

Toelichting m.b.t. de checklist:

Bijlage 7: Puntenschaal 'de autonomie van de leerling'

Schaal 1: Onvoldoende autonomie waarneembaar	De zelfregulatie bij leerlingen wordt in grote mate ingeperkt. Er is geen mogelijkheid voor leerlingen om te werken aan eigen leervragen. Na de les bepaalt de leerkracht wat de leerlingen mogen doen als het gewone werk af is. Er is weinig tot geen ruimte voor zelfstandig werken en er wordt vooral klassikaal lesgegeven. De leerkracht leidt en de leerlingen volgen. In de klassikale les wordt nauwelijks gedifferentieerd. Tijdens de les geeft de leerkracht complimenten en straf. De leeromgeving en de lesstof sluit aan op wat de methode aangeeft. Daarvan wordt niet afgeweken. De leerkracht heeft een leidende rol in de klas. De leerkracht biedt structuur in het handelen van de leerling. De structuur wordt aangegeven door opgestelde regels en routines van de leerkracht. Er wordt niet afgeweken van de regels. De autonomie van de leerling staat niet in visie beschreven en wordt daarom niet nagestreefd door de leerkracht. 'Autonomie' is nauwelijks te herkennen in de school.
Schaal 2: Matig autonomie waarneembaar	De zelfregulatie bij leerlingen wordt in zekere mate ingeperkt. Tijdens de les krijgt de leerling geringe keuzevrijheid in het klaarwerk. De leerling mag zelfstandig werken na de instructie van de les. In de les wordt gedifferentieerd door de leerkracht in niveaus. De leerling werkt op niveau. Tijdens de les geeft de leerkracht feedback, complimenten en straf. De leerlingen werken in een leeromgeving, waarin klassikaal les wordt gegeven. De leeromgeving en de lesstof sluit aan op wat de methode, seizoenen en bijzondere feesten aangeeft. De leerling werkt aan de door leerkracht opgestelde doelen. Binnen het werken aan doelen heeft de leerkracht een leidende rol. De leerkracht biedt structuur in het handelen van de leerling. De structuur wordt aangegeven door opgestelde regels en routines van de leerkracht. De autonomie van de leerling vindt plaats binnen bepaalde kaders van de school. Deze kaders worden nagestreefd door de individuele leerkracht. Sommige leerkrachten geloven in de werking van 'autonomie'.
Schaal 3: Voldoende autonomie waarneembaar	De zelfregulatie bij leerlingen krijgt enigszins ruimte. Tijdens de les krijgt de leerling geringe keuzevrijheid in het samenstellen van de dag, keuzevrijheid in het meedoen met de instructie en keuzevrijheid in klaaropdrachten. De leerling krijgt geringe tijd voor zelfstandig werken. In de les wordt gedifferentieerd door de leerkracht in interesse en niveau. De leerling werkt op niveau. Tijdens de les geeft de leerkracht gerichte feedback over de manier van werken. De leerlingen werken in een leeromgeving, waarin voornamelijk klassikaal les wordt gegeven en gedeeltelijk ruimte is tot zelfregulatie. De leeromgeving en de lesstof sluit aan op de leefwereld van de leerlingen. De leerling krijgt keuzevrijheid waarin gewerkt mag worden aan de door leerling en leerkracht opgestelde doelen. Binnen het werken aan doelen heeft de leerkracht een leidende rol. De leerkracht biedt structuur in het handelen van de leerling. De structuur wordt aangegeven door opgestelde regels en routines van de leerkracht. De autonomie van de leerling vindt plaats binnen bepaalde kaders van de school. Deze kaders worden nagestreefd door de individuele leerkracht. De meeste leerkrachten geloven in de werking van 'autonomie'.

Schaal 4: Ruimvoldoende autonomie waarneembaar	De zelfregulatie bij leerlingen wordt aangemoedigd. Tijdens de les krijgt de leerling ruime keuzevrijheid in het samenstellen van de dag, keuzevrijheid in het meedoen met de instructie en keuzevrijheid in klaaropdrachten. De leerling krijgt ruim de tijd voor zelfstandig werken. In de les wordt gedifferentieerd door de leerkracht in leerstijlen, interesses en niveaus (Verbeeck, 2010). De leerkracht laat de leerling werken binnen de zone van de naaste ontwikkeling (Schuit, Sleeger en Vrieze de, 2011). Tijdens de les geeft de leerkracht gerichte feedback over de inhoud van de taak, taakaanpak en de manier waarop de leerling deze inhoud en taakaanpak reguleert (van der Maas, 2010). De leerlingen werken in een krachtige leeromgeving, welke uitnodigt tot zelfregulatie (Boekaerts, 1996). De leeromgeving en de lesstof sluit aan op de leefwereld van de leerlingen. De leerling heeft een grote keuzevrijheid, waarin gewerkt mag worden aan eigen doelen (Schuit, Sleeger, Vrieze de, 2011). Binnen het werken aan eigen doelen heeft de leerkracht een managende rol (Marzano, 2003). De leerkracht biedt structuur in het handelen van de leerling (Verbeeck, 2010). De structuur wordt onder andere aangegeven door regels en routines. De leerlingen zijn bij het opstellen van deze regels en routines betrokken geweest (Marzano, 2003). De betrokkenheid zorgt voor verantwoordelijkheid bij de leerling. De autonomie van de leerling vindt plaats binnen bepaalde kaders van de school (Verbeeck, 2010). Deze kaders zijn opgenomen in de visie, zodat de school zijn krachten en sterkten kan bundelen (Peetsers, 2007). Het team gelooft in de werking van 'autonomie'.